

A tartalomról:

Báró Hatvany Bertalan dr.: Gerinctelenség és önérzet-
túltengés — Nyíri Tibor: Félelem nélkül — Somlyó Zoltán:
Az idő muzsikája (Vers) — Dr. J. L. Magnes, a jeruzsálemi
héber egyetem elnöke: A jubiláló Hadassza — Essad bey:
Egy árok és nagyon sok zsidó — Zeik Zoltán: Templom-
udvar — Bialik: Hazatérés (Vers) — Somlyó Zoltán: E
furesa földi rendben... (Vers) — Egy ifjú zsidó művész ha-
lála — Sós Endre: Porszem és óriás (Vers) — Holder József
jiddis verseiből: A rekamién, Féli dal, Dal régi módra, Le-
mondó levél — Dr. Herskovits Fábán (Róma): Heinrich
Schalit — Patai József: Szomorú dokumentumok egy ma-
gyar zsidó költő életéből — Kéri László: Gábor bácsi két és
fél könnye — Kiss Arnold: Az én dollármilliomos barátom
— Kiss Arnold: Schwarcz Samu — Grünwald Fülöp: A buda-
várhegyi zsidó község háromszoros pusztulása — Szántóné
Kaszab Ilona: Keresés (Vers) — Tersánszky J. Jenő: Chajem
a bajtárs — Timár Magda: Mint a szegolyó... (Vers) —
Dr. Stein Artur: Bihari Sándor igazolása — Dizengoff és a
telavivi kikötő — Korein Dezső: Sipőcz Jenőről — Világ-
szemle — Új könyvek — Tollhegyről — Zsidó humor —
Krónika és szemle — Szlovenszkói hírek — Huszonnyolc
illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF Megjelenik minden hó elején Telefonszám: 1-199-55 Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár.

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

Olcsón és jóval
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatárucikkek
nagyáruházában

Király-utca 49 (Szemben a Nagymező-utcával)

König süfödéje

VII., Dob-utca 33. Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, csész, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉT

KÖNIG KLISÉGYÁR

BUDAPEST, VII.
Wesselényi-u. 54

BAYER SZÁLLITJA

**Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés**

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14*

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1936.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:
V., Vadász-utca 11. sz.

Ára 2.50 pengő

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59



*Rabbi Löw szobra a prágai Városházán
(A legenda szerint a „magas Rabbi Löw“-öt úgy győzte le a halál, hogy egy leány rózsát nyujtott feléje és
annak illatával eltérítette gondolatait az örökélet tanaitól.)*

Prof. L. Saloun műve

A Mult és Jövő 1937 áprilisi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára



*Budavára bevétele, 1686
háttérben a Bécsi kapuval. Gurk osztrák festő képe, Hollós Oszkár műgyűjteményéből*



*Buda visszavétele, háttérben a régi zsidó negyeddel
Gobelin a bécsi kunsthistorisches Museumban. Charles Kerbel kartonja, ismeretlen osztrák festő képe után*

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVII. ÉVFOLYAM, 1937 ÁPRILIS

BÁRÓ HATVANY BERTALAN DR: GERINCTELENSÉG ÉS ÖNÉRZETTULTENGÉS

A WIZO budapesti kulturestjén a Herzl-teremben tartott előadás

Hölgyeim és Uraim, engedjék meg, hogy mai előadásomat, rögtön a témára térve, két idézettel kezdem meg: Az egyik egy cikkből való, amely az *ASIA* című amerikai folyóirat ezévi januári számában jelent meg. Ezt a cikket, illetve annak most következő sorait már egyszer volt alkalmam idézni, és pedig a Cobden szövetségnek egy vitaestjén, amidőn is Szász Zoltán szellemes fejtegetéseivel volt szerencsém szembeszállani. Egy san franciscoi születésű kínai író, kinek családja már a harmadik nemzedékben él Amerikában, a következőket mondja:

„Nem kívánatos, lenézett fajtából származom, olyanból, mint amilyen a zsidó Németországban és a szerecsen Amerikában. Családom amerikai története elválaszthatatlanul fonódik össze fajtámnak ebben az országban való viszonytagságos sorsával. Három nemzedék óta szenvedtek az enyéim, kezdetben testi, később lelki kínokat. A hetvenes években, amidőn a huligánok felégetéssel és felprédálással fenyegették a kínai negyedet, nagyapámnak időnkint puskával és késsel kellett felfegyverkezni, készen arra, hogy drágán adja el életét. A boldognak mondott 90-es évek apám számára inkább szomorúak voltak: hiszen fiatal korában kapuról kapura üldözték a kődobáló csirkefogók, köztük korabeliek is, copfja után kiabálva; nem riadtak ezek vissza a csonttöréstől és sebek osztogatásától sem, hogy ezt a copfot megcsonkíthassák. Évszázadunk tizes és korai huszas éveiben az én gyerekkorom sem volt mentes az üldözéstől, bár ez már nem testi, hanem alattomosabb szellemi formákban nyilvánult meg, szinte ördögi módon, életre szóló sebeket osztva. Mi lett az eredmény?: mint egész fajtám, én is abban a két betegségben szenvedtem, amely a kínai negyedtől el nem választható; egyrészt a faj betegesen vált bennem is tudatossá, másrészt pedig beállott az az állapot, amelyet „americanitis“-nek nevezhetnék, amidőn ugyanis gyűlöltté válik az ember előtt a saját hagyománya és tökéletesnek tűnik minden, ami a nyugati világhoz tartozik.“

Hölgyeim és Uraim, ez az amerikai kínai fiatalember a közép- és keleteurópai zsidónak oly tökéletes fényképét adja, hogy annál jobbat én nem mutathatok Önöknek. Helyettesítsük csak be a kínai negyed helyébe a ghettót, a copf helyébe a pájeszt s Amerika helyébe bármely keleteurópai nemzet fogalmát és úgy

hiszem teljesen kétségtelen, hogy akkor ezeket a szavakat bármely orosz vagy lengyel származású zsidó is leírhatta volna. Még a két betegség analógiáját is megtaláljuk a különben oly csöndes „chukasz-hagojim-mánia“ lázasabb kitöréseiben, valamint abban a valamiben, amit, amerikai író társam szóképzését utánózva „köveditis“-nek szeretnék hívni. Az utóbbi betegségre vonatkozóan legyen szabad még egy idézetet felolvasnom és pedig ezúttal egy levelet kívánok Önöknek a maga teljes groteskségében szószerinti szövegében bemutatni. A levelet egy igen előkelő zsidó közület intézte hozzám az elmúlt hónapban, egy jótékony célú hál ügyében. A levél a következőképpen hangzik:

„Mélyen tisztelt Urunk! mély tisztelettel kérünk elnézést azon adminisztrációs hibánkért, melynek következtében tévedésből védnöki tisztség elfogadását kértük, holott szeretnők, ha korábbi levelünkben kifejtett indokaink alapján a (s itt a levél új bekezdéssel, ritkított betűkkel írja a következő szót) *d i s z v é d - n ö k i* tisztséget kegyeskedne elfogadni. Abban a reményben, hogy kérésünk meghallgatásra talál, vagyunk megkülönböztetett tisztelettel, aláírás.“

Hölgyeim és Uraim, ezt a levelet, ismétlem, nem a kisbürgözdi lövészegylet, hanem egy kimondottan intellektuálisnak számító országos zsidó szervezet intézte hozzám. Én azt hiszem, hogy nem kell nagyon hosszasan magyaráznom, miért tettem egymásmellé a két idézetet: végre is meg fogják érteni minden további nélkül, hogy az elsőben egy betegség leírásáról, a másodikban e betegség egy előrehaladott tünetéről van szó.

A kisebbségi vagy alsóbbrendűségi érzésről, az úgynevezett *inferioritás-komplexumról* tudós lélekbúvárok sok mindent írtak már. Jól tudjuk, hogy a zsidóság igen sok bajának forrása és oka ez az érzés, egyben pedig természetesen a bajok következménye is. Freud írásaiból tudjuk, hogy első zsidó élménye körülbelül azonos volt első inferioritás élményével. Nem kell tehát nagyon messze kalandoznunk, ha a komplexum magyar elnevezésével azt a szójátékot engedjük meg maguknak, hogy a kisebbségi érzés a kisebbségek érzése is. A *gerinctelenség*, amely gyakorta csap át olyan nevetséges ízléstelenségekbe, mint amilyet az idézett

NYIRI TIBOR: FÉLELEM NÉLKÜL

Bejött az őr, a fogoly felkönyökölt priccsén és kérdően nézett rá. A szálas szőke férfi azonban csak körülnézett a cellában és már indult is kifelé. A fogoly már akkor vissza feküdt, mikor látta, hogy az őr ki akar menni és még a szeme is le volt hunyva, mikor a vastag ajtó rácsapódott. Folytatni kezdte gondolatait:

— Ezek tehát engem veszélyesnek tartanak, mert a véralkatom egy számukra káros gondolkodásmódra predesztinál. Meg kell vizsgálnom, hogy igazuk van-e abban, hogy...

Hirtelen elakadt az agya, mint aki járás közben hőkken meg. Érezte, hogy történt valami. Még nem jutott el a tudatáig, hogy mi, de a bőrét hideg veríték lepte be. Görcsösen lehunyt pillákkal feküdt. Szinte nem akart rájönni, hogy mi történt. Így védekezett a rájövés ellen:

— Nem történt semmi. Semmi! Semmi! — Pillanatnyi szünet volt benne, azután: — Illetve az történt, hogy nem történt semmi. Azaz, konkrétan: valami nem történt meg. ami mindig meg szokott történni. — Újabb szünet következett, majd: — Nem kulcsolta be a cella ajtaját. Nyitva a börtönöm.

Megpróbált mozzanatról-mozzanatra visszaemlékezni, akkortól, hogy az őr az előbb belépett hozzá:

— Tehát bejött. A Fritz. Mozdulatlan arccal, de mosolygó szemmel körülnézett, azután elindult. Ekkor én már lehunytam a szemem. Egy... kettő... három... négy... Igen, négyet lépett. Kinyitotta az ajtót. Kiment. Az ajtó becsapódik... — Most úgy fülelte saját hangmemóriáját, mint egy gramofont. Csakugyan hallotta az ajtó csapódását.



Henry Schonbauer: Arató

Olyan volt ez hangban, amilyen fényben a fénykép negatívja. — Ajtó... azután... azután csend. — A zár nyelvének nyeldeküléshez hasonló kattánása úgy hiányzott a történetek hangképéből, mint egy zenei műből a le nem ütött billentyű hangja. Kétségtelen. Az ajtó nyitva.

Egyszerre az történt vele, ami a kiéhezett emberrel, aki elől eltűnik a kirakat üvege, az utca, az emberek s csak a megkívánt húsdarabot látja. Ő is csak azt látta, hogy nyitva börtöne ajtaja. Felpattant a priccsről: szökni! Ki innen! Ekkor azonban hatalmas szenzáció betűkkel ez villant elé: „Szökés közben agyonlőtték“.

Nem akart hinni ebben a valóságot összefoglaló vízióban és úgy, testi erőszakkal kellett visszagyűrnie magát fekhelyére. Percekig zilált az önmagával való bírkózástól.

— Persze, — gondolta, mikor kissé testileg megnyugodott. — Hát mi másért hagyatták volna nyitva vele. — A szabadulás vágya azonban újra kapálózni kezdett benne és úgy kellett előcipelnie a helyzet valóságát ismertető gondolatait, mint az álmokörbe esett embereket: — A cella nyitva, de a folyosó ajtaja, az épület ajtaja, a börtön utcai kapuja zárva. És mindegyiknél örök. Fegyveres örök.

Eszelősen nevetni kezdett:

— Haha, nem jártok túl az eszemen! Itt fogok feküdni. Ha kell, halálom percéig itt fekszem.

Lúdbőrös lett:

— Halálom percéig?!... Hát ha nem megyek ki, ők jönnek be és lelőnek. Talán már is meguntak várni. Egy pillanat és már itt is vannak.

Reszketni kezdett, mint a bábok, amelyeknek drótjait elengedte a bábjátékos. Szemgolyója fehérjéig kidülledt, ajka remegett és a foga hideglelősen össze-vissza koccant:

— Jaj, csak már jönnének... Csak már túl lennék rajta...

Ez a két megfogalmazott vágy váltakozott agya világos részében. Talán tíz percig volt pusztán félés az élete. Miután valami nyers, vezényszószzerű hangon harsant fel benne ez a mondat: — Gyáva zsidó!

Megmerevedett:

— Nem akarok félni! Nem akarok félni! Valamit ki kell találnom, hogy ne féljek. — Valami gúnyosan ezt kérdezte: — Hát lehet a haláltól nem félni?

A saját kérdése első személyé vált benne és ő maga úgy állt előtte, mint tanára előtt a készületlen diák.

— Készültél, vagy nem? — kérdezte a kérdés benne. Hallgatott.

— Ki volt Aristoteles? Hát Archimedes, Pytegoras? Sokrates?

Újra egységessé vált bensője és eszébe jutott a klaszszikus mondat:

„Ne zavard köreimet!“

— Igen! Így kellene tudni meghalni. Hogy ezt mondhasssa belül ezeknek a barbároknak: „Ne zavarjátok köreimet.“ Így meghalni! De... de mik is az én köreim?... Miért is kell meghalnom?... Mert zsidó vagyok. Mi az, hogy zsidó? — Agya elkezdte örölni a szót: — Zsidó... zsidó... zsidó, zsidózsidó, zsidózsidózsidó... Ez lesz a köröm, hogy zsidó vagyok. Érteni akarom azt, hogy zsidó. — Ennél a gondolatnál megmozdult a füle és figyelni kezdte a folyosót, jönnek-e már. Kintről csak az őr egyenletes lépte hallatszottak be.

— Mire várnak?! — sikoltott fel benne a félelem, de azután lecsillapította magát.

— Legalább van időm megismerni a „bűnömet“. Tehát zsidó vagyok. Mit jelent ez? Nem értem. Ó, ha legalább né-

ger lennék. Azt érteném: fekete a bőröm. De nem fekete. Olyan, mint más európai emberé. Az orrom szabályos, mint egy görög szoboré. Füleim kicsik és a koponyámhoz lapulnak. Mit jelent hát az, hogy zsidó vagyok! — Nem értette. Próbált tovább kutatni magában: — Utálok az elnyomókat. Gyűlölöm az emberhez méltatlan életet... Nem igaz! Nem igaz! Nem lehet így meghalni — vágott agyába. A görög bölcs sem mondta. Honnan tudnánk, ha mondta volna is? Az a barbár jegyezte volna fel, aki lándzsájával keresztül döfte?! Nem igaz, nem lehet őszinte hátorsággal erőszaktól meghalni!

Összehúzódkodott fekhelyén, mint gyermekkorában a paplan alatt, mikor a kísértetektől félt és könnytelenül zokogta:

— Nem akarok! Élni akarok! Nem, nem, nem! Csak élni! Élni! Élni!

A gyötrelmes irtózás felkapott benne mindent és úgy dobálta, törte, zúzta érzéseit, mint a forgószél a fákat, bokrokat tépi ki és kavarja, dobálja a levegőben:

— Nem akarok!... Zsidó... Barbárok... Megölni őket... Ne tessék bántani... Menekülni akarok... Jaj, anyuka...

Lelke legmélyén valami hideg derű, mint az elvonuló vihar felhője alól a hideg téli ég, úgy tisztult valami fagyos nyugalom:

— Á, nem lehet... Mégis nevetni fogok rajtuk... Bejönnek és leesik az álluk, — széles vigyorra húzódtott a szája: — hogy meg lesznek ijedve. Azt fogják hinni, én megszöktem és valaki mást öltek meg helyettem. Hiszen én harminc éves vagyok, barna a hajam. Az előbb még barna volt. De most! — Felvihogott: — Biztos megöszültem. A halálfélelemtől megöszültem. Ezek a percek egészen megfehéřítették a hajam. Egy harmincéves embert akartak megölni és egy ősz hullát fognak itt találni.

Tapogatni kezdte a haját, majd egy szálát kitépett belőle, de a cella sötét volt és a kémlelőnyíláson beszűrődő fénynél nem lehetett megállapítani a hajszál színét.

— Biztos megöszültem, — gondolta tébolyult elégtétellel.

Végignyúlt fekhelyén. Úgy érezte magát, mintha megszökött volna és mást fektetett volna a helyére.

— Hehe! Mégis ravasz zsidó vagyok! Nem engem fognak, hanem egy ősz embert.

Sok idő telt így, majd léptek közeledtek a cella felé.

— Na most! Most megtudom! — dobbant a fogoly szíve. — Ha kattant a zár nyelve...

A léptek a cellához értek, az ajtó, anélkül, hogy a zár nyelve kattant volna, kinyílt, kívülről ekkor felcsavarták a villanyt és belépett az ő.

A fogoly felült:

— Örmester úr...

— Készüljön!

— Örmester úr... És várta, hogy az ő arcán lássa a csodálkozást.

— Gyerünk, gyerünk! — sürgette az ő. — Lekéssük a vonatot. — Azután magyarázatul hozzáfűzte: Internálótáborba visszük.

A fogoly alig értette a szavakat. Csak nézett.

— Örmester... mondja... — dadogta, majd hirtelen magához tért: — Kérek egy tükröt.

Az őt annyira meglepte a kérés, hogy zubbonya felső zsebéből kis kézi tükröt húzott elő s a fogolynak nyújtotta:

— Tessék.

A rab úgy vetette magát a tükörre, mint a szomjúságtól eltikkadt ember egy pohár vízre. Belenézett és keserű vízzel telt meg a szája. A haja... a haja éppen olyan bogárbarna volt, mint egy órával, egy évvel előbb.

Karja csalódottan hanyatlott le:

— Hát még ennyire se?... Ennyire sem lázadó a test?... Hogy megöszültem volna! Nem... nem érdemes, ha ilyen birkák vagyunk...

Felkecmergett a priccsről és félelem nélkül hozzá fogott holmija bebatyuzásához. Tudta, hogy útközben végeznek vele, de mintha most ez se fájna neki... Úgy érezte, mégis volt valami értelme a szenvedésnek. Ráeszmélt valamire, aminek birtokáról sejtelve sem volt. Zsidóság, élet-tartalom, martiromság, ősi lánc, melyben az ivadék egy szem csupán... Hát csak a kín és gyötrellem vezet az igazság ösvényére? Érezte, hogy élet és halál sem a végső kérdések még. Vannak dolgok ég és föld felett, miknek nyitját oly nehéz megtalálni az ember fiának, de a keresés maga is már felemelkedés a végtelen felé...

Somlyó Zoltán: Az idő muzsikája

*Hagyjatok! Most nem tudok beszélni!
Sem szapulni senkit, sem becézni.*

*Hagyjatok! Most nem jön szó a számra,
Húnyt szemekkel nézek a világra.*

*Hagyjatok! A szám, e furcsa műszer
sajogva ég, mert felmarta a fűszert;*

*Hadd dúdolok most, fordulva a falnak...
dús fűszere a mélyről jövő dalnak...*

*Hadd dúdolom az életem choralját,
húnyt szemekkel az idő muzsikáját...*



Henry Schonbauer: Chaluc

DR J. L. MAGNES

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM ELNÖKE:

A JUBILÁLÓ HADASSZA



Henrietta Sold

Nem tudom, miért mondja a Hadassza önmagáról, hogy 1912-ben alapították?

Jeruzsálemben sokan élnek, akik emlékeznek még rá, hogy a newyorki asszonyok segítő-szervezete 1907-ben alakult. Így tehát a Hadassza harminc éves. De azzal a szerénységgel, amely asszonyoknál szokásos, ha a korukról van szó, a Hadassza is csak huszonöt éves évfordulóját ünnepli idén.

A Hadasszának alapítása óta mindig Henrietta Sold volt a legfőbb mozgótereje. Ő volt az, aki megkövetelte a Hadassza tagjaitól, hogy a gyakorlati munkával párhuzamosan foglalkozzanak a zsidó nép és szellem történetével, lehetőleg tanulják meg a héber nyelvet és kísérik figyelemmel a zsidó világ eseményeit.

Szerintem, a Hadassza sikerének titka éppen az, hogy mindig szem előtt tartották ezt a kettősséget. Aki pénzt gyűjt, vagy bármilyen gyakorlati munkát végez — akár a legmagasztosabb cél érdekében is, — előbb-utóbb elveszti lelkesedését, ha nincs meg benne a szellemi lendítőerő. Ezt pedig csak az szerezheti meg, aki elmélyed azokban a történelmi, politikai és szellemi tényezőkben, melyek az illető szervezet munkájának szükségességét megokolják.

Mintha csak tegnap történt volna, úgy emlékszem reá — 1911-ben Henrietta Sold édesanyjával együtt Erec Jisraelbe utazott. Milyen izgalommal, fiatalos lelkesedéssel és örömmel töltötte el ezt a két drága barátot, hogy végre beteljesülhet régi vágyuk és a Szentföldre utazhatnak! Mennyit hallottak, olvastak és álmodtak erről az országról!

Mikor visszatértek, elragadtatással meséltek mindarról, amit láttak, hallottak és átéltek. Édesanyja egészen megfiatalodott, maga Henrietta Sold pedig ennek az élménynek hatása alatt kezdte el munkáját, ez adott tartalmat cselekedeteinek.

Amerikában éveken át közelről figyelhettem e csodálatos energiájú, kiválasztott lelkű nő munkáját a zsidóság érdekében. Fáradhatatlan volt és buzgóságát nem lankasztották az esztendőik. Ahogy még ma is 77 éves korában szinte hajnaltól késő estig dolgozik, hogy a Hadassza kórházainak, gyermekotthonainak, intézményei kicsiny és felnőtt ápoltságainak minden ügye kifogástalanul rendben legyen.

1912 tavaszán véletlenül megemlítettem Nathan Straussnak, hogy Erec Jisraelbe akarok utazni, a megalapítandó Héber Egyetem ügyében. A nagy filantrópot olyan lelkesedés fogta el erre a gondolatra, hogy csatlakozott hozzám és néhány nap múlva együtt utaztunk el.

A sok jó közt, melyet Strauss ezen az úton tett, szerepel a palesztinai egészségügyi központ megalapozása is. Erre főképpen Aron Aronsohn vette rá, azzal, hogy elmondta neki, mennyire sujtja majdnem mindenütt a málária a lakosságot. Az egészségügy szervezetének végleges tervét Aronsohn, a chederai dr. Brünn és dr. Rupin dolgozták ki. Központot állítottak fel Jeruzsálemben a málária és egyéb betegségek tanulmányozására. Ebből lett az a hatalmas „Egészségügyi palota“, melynek kapuján Jeruzsálemben héber, arab és angol tábla hirdeti, hogy „minden nép, faj és vallás gyermekei számára!“ Arra is gondoltunk, hogy ez az intézet valaha a magját fogja képezni a Héber Egyetem orvosi fakultása célját szolgáló kutató központnak.

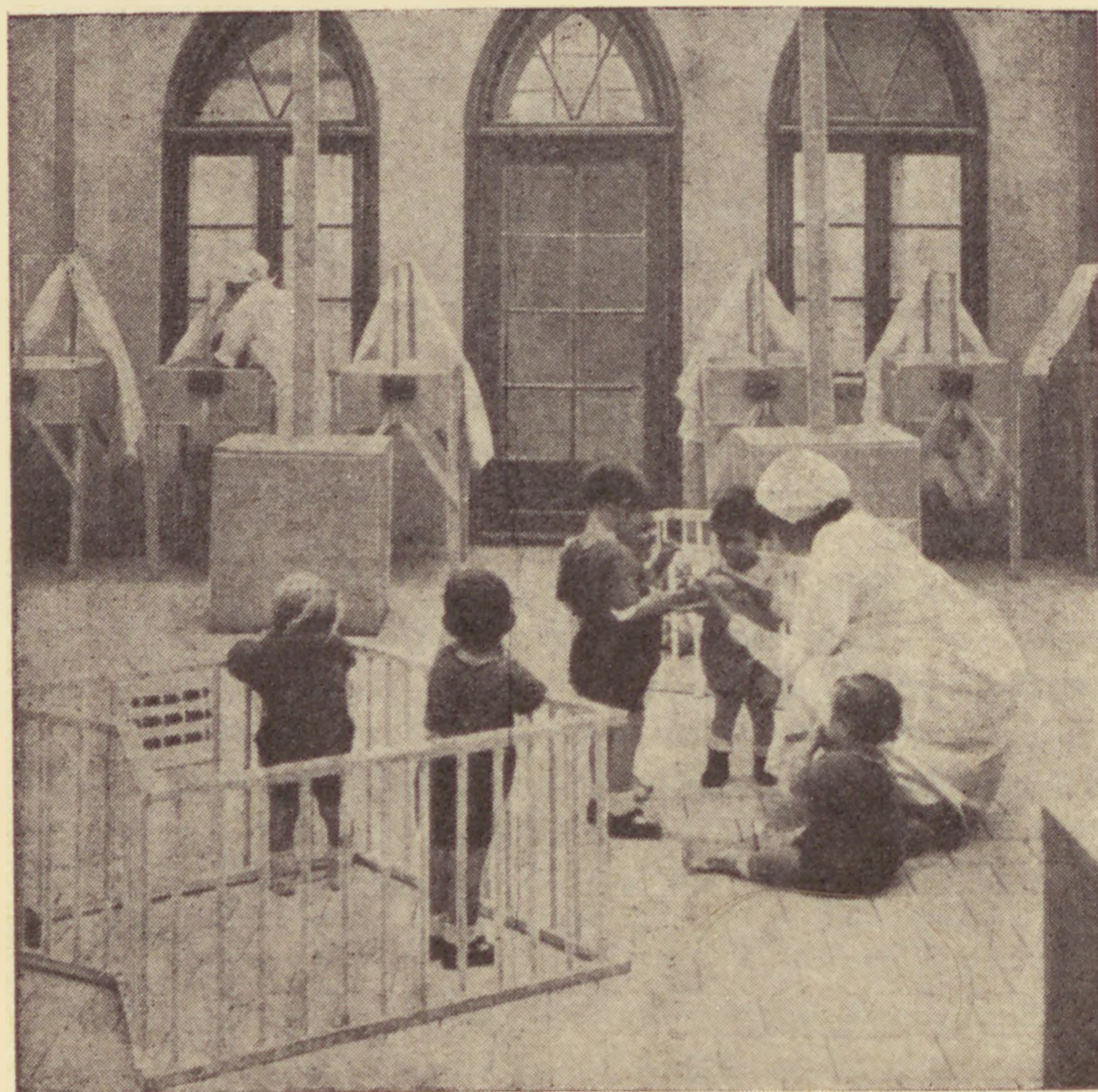
A Héber Egyetem álma beteljesült. És akit elvisz útja a Hár Hácófmra, a Vigyázók hegyére, az látja, hogy a nagy orvosi centrum álma is a megvalósulás útján halad.

Három nagy épület tör ott fel a magasba: a Hadassza Méir Rotshildról elnevezett egyetemi klinikája, a Hadassza ápolónővérek Henrietta Soldról elnevezett iskolája és a Nathan Strausz-épület a higiéniai és orvosi kutatás céljára.

Amikor ezeket a sorokat írom, az ablakon keresztül látom a kő- és cement halmokat, az építési iroda barakját, a munkások konyháját, a kórházak alapjait, a szorgalmas hangyákként nyüzsgő munkásokat és a csillogó gépeket. Nem telik bele sok idő és ezek felett az alapok felett kő kövön fog nyugodni, pillér pillér mellett húzódik a magasba, míg csak ki nem bontakoznak az épületek teljességükben.

Akkor még a legjobb eszközökkel és berendezésekkel kell felszerelni a laboratóriumokat, az operációstermeket, betegszobákat és előadótermeket — és megindulhat a munka „népem leányának gyógyítására“, az orvosi tudomány továbbfejlesztésére.

Áldásomat küldöm a Hadassza asszonyainak: „Bárcsak minél hosszabb életűek lennétek, hogy folytathassátok fontos munkátokat még sokszor huszonöt évig. Ma még fiatal a Hadassza, akkor már ősz szálak fognak vegyülni a hajába és mégis szép lesz és még több tapasztalattal fogja gyarapítani tudását és még több erővel fog segíteni a szenvedőkön és még buzgóbban enged minden arra vágyót meríteni a tudománynak forrásából.



Hadassza gyermekotthon Jeruzsálemben

ESSAD BEY: EGY ÁROK ÉS NAGYON SOK ZSIDÓ

A neves író „Mohammed“ című életrajzából, illetőleg történeti regényéből közöljük az alábbi megrendítő részletet, a zsidóság történetének egyik legtragikusabb fejezetét.

Az Abu Soffian-féle koalíció sikertelenül szertezüllött. A próféta és Isten országa meg voltak mentve. Mohammed híveinek jámbor serege legyőzetlenül tért vissza Medinába. Ez történt 627 április 15-én.

Most ütött Medina utolsó zsidó törzsének a Benu Kuraisáknak végórája. Mohammed tudott azokról a tárgyalásokról, melyeket a Kuraisák a Koreisiták seregével folytattak és elhatározta, hogy végleg leszámol velük. Azon a napon, midőn Abu Soffian feladta Medina ostromát, Mohammed harcosaival a Benu Kuraisák megerősített házaik elé vonult, megszállta azokat.

A zsidók nem tudták a fegyveres ellenállást megszervezni. Visszavonultak, elzárkóztak házaikba és várták az elkövetkezendőket. A huszonötödik napon megadták magukat a prófétának kénye-kedvre. Bizonyára azt remélték, hogy úgy, mint a testvértörzsek, ők is szabad elvonulást kapnak. A próféta azonban már nem volt hajlandó kegyelmet gyakorolni. Csak az Aus-törzsbeliak rábeszélésére — kik korábban a Kuraisák barátai voltak — határozta el, hogy választott bíróra bízza az ítéletet. Választott bírónak egy jámbor harcost nevezett ki az Aus-törzsből. Ennek a harcosnak neve Saad ibn Moas volt.

Saad ibn Moas kövértermetű, vérmes ember volt. hajlamos dühkitörésekre. Az volt a hire, hogy barátja a zsidóknak. Egy portyázásnál súlyosan megsebesült, az állapota reménytelen volt. A seb nagyon sajgott, Saad tudta, hogy napjai meg vannak számlálva. A zsidókat okolta haláláért, a Koreisitákkal kötött szövetségük miatt. Nagy fáradsággal lehetett a nehéz és halálosan megsebesült embert a sátorból kivonszolni, számárra ültetni. Vánkosokkal támogatták meg minden oldalról. Így vitték az ítélezés színhelyére. Megérkezvén, felszólította az összes jelenlevőket, hogy ítéletét feltétlenül hajtsák végre. Elsőül a zsidók fogadták ezt meg esküvel. Szívesen tették, mert Saad régi barátjuk volt, az ítéletben megbízhattak.

Erre a haldokló felemelkedett a nyeregben és kihirdetése az ítéletet: „A Benu Kuraisa-törzs összes férfait ki kell végezni, az asszonyokat és gyermekeket pedig rabszolgául eladni.“ — Muhammed nem tiltakozott az ítélet ellen. Teljesen a kedve szerint volt. Mindenesetre kegyelmet ígért azoknak, kik az Izlám vallására áttérnek.

Másnap kora reggel a tágas piactéren mély árkokat ástak. Medina város kellő közepén akart a régi kegyetlen Kelet szelleme vértől megittasulni. Az Izlám megmutatta karmait. Megkötözve, sorjában vitték a zsidókat a piactérre. Az árok szélére állították őket és lecsapták a fejüket. A fej legördült, a test zuhant utána. A medinai zsidók nem tudtak hősi életet élni, azonban hőiesen meg tudtak halni. A Benu Kuraisák egész törzséből egyetlen ember sem árulta el hitét, hogy annak árán az életét megmentse. Némán és hőiesen haltak meg. Látták, hogy a szemeik előtt számtalan fej hullott a porba és tudták, hogy az ő fejük követni fogja a testvérekét.

Csakhamar megteltek az árkok. A piactér vérben ázott. Oldalt álltak a próféta és az Izlám vezérei. Nézték a kivégzéseket és hallgattak. Mert vérben születnek a világok. A nap alkonyba fordult, de még mindig hoztak megkötözött zsidókat a vesztőhelyre. Már beállt az éj és a próféta parancsára nagy fáklyákat gyújtottak, hogy a hívők népe lássa, hogyan ontják ki Medina piacán az ellen-

ség vérének. A fáklyák fényében, a vérrel bemocskolt város kellő közepén vörös fényben világított az uralkodó Mohamednek, Isten küldöttjének mozdulatlan arca.

A Kuraisák közt volt egy Zobayr nevű zsidó. Ez a zsidó valamikor megmentette a nagy muzulmán harcosnak, Thabitnak az életét. Thabit most felismerte őt az elítéltek seregében. „Te vagy az én jóltevőm és megmentőm, ó Zobayr“, mondá Thabit a zsidónak, „meg akarom most hálálni, ami jót tettél velem“. A prófétához sietett, kegyelmet kért Zobayr és családja részére és kérte vagyonának meghagyását. És minthogy az Aus-törzsbeli Thabit jeles harcos és jámbor muzulmán volt, a próféta teljesítette kérését. Örömtől ragyogó arccal futott a hacos Zobayrhoz a jó hírrel. A zsidó azonban így szólt:

— Vezess engem a vesztőhelyre, mert testvéreimet akarom követni, akik meghaltak ott és akik még meg fognak ott halni. Nem akarom az életemet annak a vérszomjas embernek a kegyelméből kapni, aki mindenkit meggyilkolt körülöttem. Mert az én életemnek edénye kifolyt és várva-várom, hogy halott barátaimmal egyesülhessek.

E szavak után az ősz zsidó a vesztőhelyre lépett, hol Ali lefejezte, mert ezen a véres napon a próféta öccse és veje gyakorolta a hóhérmesterséget. Zobayr zsidót azonban nem felejtették el a későbbi nemzedékek. Az ő tette az arabok és minden igazhívők szemében mindenha a hősi halálnak mintaképe maradt. A sivatag népei még ma is tisztelik emlékét, mert az Izlám volt az első vallás, amelyben a hittudósok és a templomi bölcsek kegyelettel és csodálattal adózhattak másvallásúak hősiességének.

Így telt be a medinai zsidók sorsa. Vétségeik nem voltak súlyosak. Védekeztek, ahogy tudtak, békességet kerestek és féltek az ellenség hatalmától. Maró élceket faragtak a prófétára, merész dalokat költöttek róla; a szavát csak akkor hallgatták meg, ha ellentmondhattak neki; gondolkodtak ott, ahol csak vak engedelmesség lett volna helyén, görcsösen ragaszkodtak a távoli hazájukból magukkal hozott ősrégi vallásukhoz, megtartották a hetyke, elbizakodott lényüket. Ez lett a végzetük. A próféta nem tűrhette meg őket többé abban az országban, amelyben egyedül Allahnak és prófétájának szava kellett, hogy uralkodjék. Kuraisa férfiai tudtak hőiesen meghalni. Haláluk hősiessége ellensúlyozta életük némely hibáját. (Ford.: G. D.)



Miss Lily Montagu, a londoni reform prédikátornő

ZELK ZOLTÁN: TEMPLOMUDVAR

A költő, aki hegyek és erdők között töltötte gyermekkorát, lankák gyümölcsfaival és patakokkal barátkozott, később, a városban is erdők és hegyek között él. Nem „visszavágyik” a „körengetegből”, hiszen el sem szakadt gyermekkori tájaitól, s nemcsak lelkében őrzi azokat, de úgy érzi, azokon jár — s nékik vall, nékik számol be minden tettéről. A költő nem szakadhat el gyerekkora vidékétől, bárhová vetődjön is.

Ó, hányszor akartam „elszakadni”, ahogy hamis szóval, egy hamis hit szavával mondtam magamnak: „felszabadulni” gyerekkorom tájáról, a templomudvarról. S minden cselekedetemben, minden verssoromban, de mozdulataimban is, rádöbbsentem, hogy ma is, megváltozhatatlanul ott élek a m...i zsidó templomudvaron. Kiket akkor még nem ismertem: hegyek, erdők, vizek — ma már barátaim. De nem úgy látom őket, mint társaim, tiszta, érintetlen vonalakban. Hegyen és réten ugyanazok az árnyak fekszenek, amik esténként a zsidó templom falaira fonódtak, s ha szél mormog, vagy folyó: az esti imádkozás síró moráját hallom. .

Elvek és elhatározások nem érnek le a lélek mélyébe: a lélek örökre kifomálódott a gyerekkorban — s most arra gondolok, milyenek voltak a kezek, amik formálták? Mik voltak azok, amik elmoshatatlan jegyet rajzoltak rá s ezzel, ugyanakkor a világ arcára is, hogy a világ már csak így és ilyennek mutathatja előttem magát?

Van, aki emlékeit idézi s egy eperfa tűnik elébe, egy ház, vagy egy utcásor. Én is emlékeimet idézem most s nem kép az, ami elsőnek tűnik elém, hangokat hallok, s csak a hangok bontják ki előttem a látomást: első emlékemet.

*

A hang csodálatos módon zokog, mintha nem egyetlen ember, hanem egy egész fajta sírása lenne. A sírás csupa dallam s bár először hallok, mégis oly ismerős, hogy szinte én is dúdolom, zokogom. Pedig csak a hangot ismerem, amely el-elcsuklik, majd hirtelen szárnyalásba fog: az apám hangja. Néhány szóra már emlékezem, amivel ez a hang simogatott s most csupa érthetetlen szavakat sodor ez a hang az udvaron: *Él mólé ráchámim...* és zokog — majd: *„Began Eden...”* — és fent szárnyal a templom fölött.

Kibomlik a kép is: deszkakoporsó, néhány szakállas arc s Laci is ott áll közöttük, Laci, aki mellettünk lakik, és ő is sír. Aztán már nem emlékszem. Csak arra, hogy Laci nagyapját nem láttam többé, amint késével a csirkék, ludak



Apfelbaum M.: Körmenet a tórakkal

főlé hajol. Fiatal, fekete szakállú metsző volt már, akihez pénteken a baromfit elvittük s ő nem adott nekem kockacukrot, mint Laci nagyapja...

Első emlékem apám halotti dala, az öreg metsző temetése.

*

Félős, riadt gyerek voltam. A templom falai meredtek rám, ha kinéztem az ablakon, s a falakon kígyózó árnyakat láttam, amik sziszegve indultak felém, átkúsztak az ablakon és fojtogattak. Örökös rettegésben éltem, harcban az árnykígyókkal, amiket imával űztem el. Olykor este, mikor úgy véltem, hogy megtámadnak, futni kezdtem az udvaron — s hogy miért, nem tudom — mindig egyetlen ima szavait mormoltam félelmemben: „Jövorechöchó Ádajsém vöjismo-rechó...” Mégis, ha kiléptem a kapun, az utcára kerültem, hol nem követtek félelmem árnykígyói — úgy jártam, oly tétován s örökösen körülnézve, mint aki félelmetes tájakra tévedt. Idegen világ volt ez a kapun túl, a borotváltarcúak világa, a szavak idegen keménységgel közeledtek felém, a mozdulatokat nem értettem. S ő, hányszor futottam sírva haza: a kapun túli gyerekek a falhoz szorítottak, csúfoltak, s ütöttek, rúgtak is. Ó, hogy futottam, milyen riadtan, s mint kő szállt utánam a kiáltás: zsidó...

*

Télen varjak tanyáztak a templom tetején, föl-fölröptek s káromgva keringtek az udvar fölött. Alkonyat volt, s színük, mint az alkonyaté. S épp oly sötéten, mint a kerengő varjak, jöttek már a szakállas öregek a tanácsterem felé, ahol a hétköznapi istentiszteleteket tartották. Néztam őket s a kerengő varjakat s már úgy láttam: imádkozó zsidók az alkonyatszínű madarak, akik fent imádkoznak a magasságban, Isten közelében...

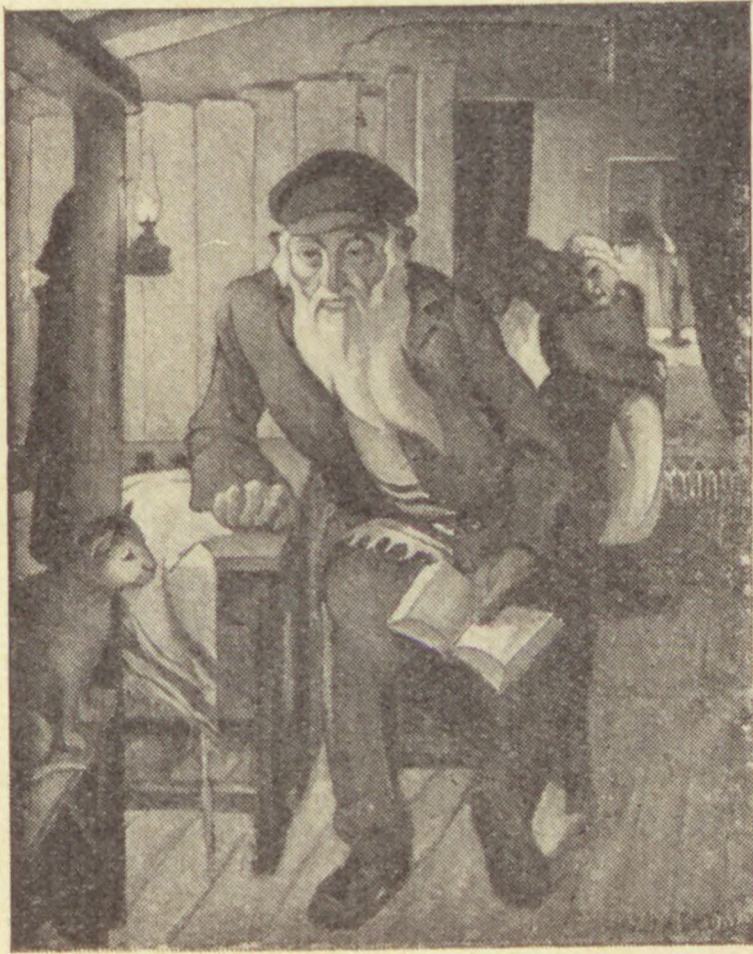
*

A dájen mankói minden reggel elkopogtak ablakunk alatt. Mint jeladásra, úgy öltöztem fel sebtiben ekkor s belopóztam a tanácsterembe, ahol a dájen naphosszat üldögélt könyvei fölé hajolva. A „vésetet” hozták hozzája s ő megfellebbezhetetlenül döntött: kóser, vagy tréfli a liba? Olyan nyugalommal és természetesen, ahogy a munkáját végzi az ember. Egyik délelőtt öreg bácsi lépett be a tanácsterembe, arca csupa szorongás, tekintete csupa félelem. „Vésetet” hozott s látszott minden mozdulatán: évek óta először volt annyi pénze, hogy libát vehessen. S ki tudja, hátha tréfli a liba? S valóban, valami baj lehetett, a dájen már bicskáját vette elő, azzal kaparta a „vésetet” s az öreg, fejét lehajtva, imát mormolt. Hosszú-hosszú percek voltak ezek. Végre, a dájen ajkára halvány, apró mosoly ült, majd egyre szélesedett a mosoly s elöntötte a szakállas arcot.

— Kóser! — mondta s összenézett az öreggel, aki hálaival és leírhatatlan boldogsággal köszönt el s az ajtó felé indult. Aznap — ki tudja, mióta először — ízes levest, puhára főtt húst ebédelhetett... S én akkor láttam először a boldogságot, az igazi, teljes örömet...

*

Apró, szomorú, majd csendesen vidám képek, fehér „kitlik”, lobogó gyertyák, s zokogó, sötét dallamok! Te különös, felejthetetlen erdő, hol gyermekkorom esztendei meglapultak!



Apfelbaum: A gheetto örege

Bialik: Hazatérés

Újra itthon, fonnyadt öreg,
Ráncos arcú, sápadt, fehér,
Száras kóró árnya rezeg
Könyvek felett mint falevél.

Újra látom, vén anyóka
Harisnyát köt, kesztyűt horgol,
Szája csordul átkozódva
S ajka mindig némán mormol.

S tán azóta el se hagyta
Házimacskánk menedékét,
S kemencéjén köt álmában
Egerekkel örök békét.

S tán azóta feszül ott még
A pókhálók szövedéke,
Tele legyek hulláival,
Ott a szoba szögletébe.

Ócska vén itt minden, testvér,
Nem változott itten semmi,
Együtt fogunk itt maradni,
Rothadni és férgesedni!

Somlyó Zoltán:

E furcsa földi rendben...

Földem nincs. Nem arattam.
Gabna nélkül maradtam.
Kenyerem csak falatnyi.
Helyem csak földalattnyi.

Kiapadt kortyom kútja.
Utamnak nincs vasútja.
Sóhajom gyenge szállni —
Meg kell itt, meg kell állni!...

Körülnézni a csendben,
e furcsa földi rendben...
Megfejtetlen talányok:
jóéccakát kívánok!...

EGY IFJÚ ZSIDÓ MŰVÉSZ HALÁLA

„Nem azért festek, hogy eladjak, hanem azért adok el, hogy festhessek.“ — Ez volt a mottója a fiatalon elhunyt Mose Apfelbaumnak, aki, mint számos más zsidó művész, a ghettóból indult el és befutott Európa nagy kultúrcentrumaiba. Varsó mellett, Amsinóv faluban született, korán árvaságra jut és már a chéderben művészi tehetséget árul el. Tizenötéves korában megkezdte világjárását, 1905-ben a londoni Királyi Művészeti Akadémia kitűnő növendéke. Életfenntartásáról éjjeli fizikai munkával gondoskodik, nappal fest, farag, rajzol és magára vonja londoni műkritikusok figyelmét, akadémiai ösztöndíjat kap, hogy Franciaországban folytathassa tanulmányait, 1918-ban rendezi első kiállítását Londonban, Nordau Miksa kezdeményezésére, majd visszakerül Lengyelországba, ahol Varsóban arat nagy sikereket, különösen színházi freskóival és dekorációival. Az egész sajtó melegen méltatja. Sikerei csúcsán súlyos betegség támadja meg és nemsokára meghal. Hagyatékából nagyszabású kiállítást rendeztek Varsóban és ez alkalomból gondoskodtak emlékének méltó megörökítéséről is. Apfelbaum világa mindig a szegénysorsok művészi átérzése volt. Angol akadémia, francia impresszionizmus és később a kubizmus csak út volt nála a küzdelmes sorsok kifejezésére. Megtalálta a nyomorban, a gheetto fiaiban és leányai-
ban a szépséget, a tiszta lelket, a rajongást, amelyet annyi szeretettel tudott a mélységből a felszínre hozni és ábrázolni. A világháborúban, amely Londonban érte, a pacifizmust hirdette, de nem politikából és nem önvédelemből, hanem abból a humanizmusból kifolyólag, amely művészetét is jellemezte. Egy magasabb világ küldöttjének tekintette a művészt, akinek tolla, ecsetje csak az örök békét szolgálhatja. Saját küzdelmét, nyomorát sohasem látta, mert mindig az általános emberi fájdalom foglalta le szívét. „A legértékesebb Apfelbaumban — írta Nordau — nem az, hogy nagytehetségű zsidó művész, hanem az, hogy zsidóul érző művész, zsidó lélekkel“. A halála után kiadott emlékfüzet összegyűjti azokat az írásokat, amelyekkel a Daily Mail, a Times, a Jewish Chronicle, a Neue Freie Presse, a Polonie és a többi lapok művészetét méltatták.



Apfelbaum: Muzsikusok

Sós Endre:

Porszem és óriás

Titkos gondok gyötörnek engem
s titkok bámulója vagyok.
Annyi titok úszik az égen,
hogy elbújtak a csillagok.

Annyi titok kúszik a földön,
csak több és több évről-évre.
Jaj, ki vagyok és mért bolyongok
világvégéről-világvégre?

Hol óriás vagyok, hol porszem,
mindenütt és mindig más.
De erősebb vagyok, mint porszem
és gyengébb, mint óriás.



Apfelbaum: Vízfordó

HOLDER JÓZSEF JIDDIS VERSEIBŐL

(A költő saját fordítása)

A rekamién

Nem kérek tőled semmit se már,
Ki halottra vár, hiába vár.

Már harcolni sem harcolok én,
Csendben fekszem a rekamién,

És nézem szobám sárga falát,
Melyet szemed sohsem ölelt át,

S nézem bánatos ablakomat,
S benne busuló bánatomat,

S nézem fotójom bús szövetét,
Ki hiába várta gyönyörét

Tested ringó karcsúságának,
Nem örülök én már a mának,

S a holnapnak sem örülök én,
Csendben fekszem a rekamién,

És nézem szobám mennyezetét,
S kérdelem: függönyöm ki húzta szét?

Ki húzta szét és mi volt a cél?
Nézem: tetőkön táncol a szél,

És nézem íróasztalomat,
(Hogy várta, szegény, karjaidat)

S hallom, a dalom benne hogy zeng,
Sír, mint a szél a háztetőn fent,

És látom távozó alakod,
Ó, csukjátok be az ablakot.

Téli dal

Ismét hull a hó a Farkasréten,
Hófehér az Ördögórom tája,
Valamikor tél volt már itt rég, de
Tavaszt lehelt kedvesemnek szája.

Ketten jártunk fehér úton, vígan,
Forró arcunk csapkodták a pihék,
Nem hittük, hogy ez nem rózsaszírom,
S szerelmünk, hogy valaha is kiég.

Lábunk alatt jeges talaj rengett,
De a lábunk soha meg nem ingott,
Táncoltunk a hóban nyári táncot,
S fogtunk egy-egy téli, szép pillangót.

Fehér fátylát lobogtatva intett,
Kacérkodott, invitált a csárda,
Tüzes szeme szenvedélyben égett,
Mint menyasszony, ha készül a nászra.

Fehér abrosz, piros bor és étel,
Fehér remény, piros vágy és álom,
S az ablakon át néztük, hogy búsul
Egy kis veréb fehér, téli ágon.

Megfagyott a kis veréb az ágon,
S elnémult a csárdában a nóta,
Ily bús halált nem láttam én régen,
S ily szép telet sem láttam azóta.

És a vágy az én szívemben él még,
Táncot járni, nyári táncot télben,
Jer, kedvesem, lejts szívembe táncot,
Ismét hull a hó a Farkasréten.

Dal régi módra

Dal szívemből hiába csordul,
A te köszíved meg nem mozdul,
Az egyik vet, a másik arat,
De ami kő volt, kő is marad.

A tavasz szele már himbálja
A fákat s mindnek koronája
Már űnja hosszú, téli álmát,
És elrakja a téli párnát.

És előkerül nemsokára
Szép, friss, zöldszínű pongyolája,
Amelynek ráncos rejtekében
Sok bánatom szunnyad s emlékem.

S a kis fa a rét közelében,
Majd az is felöltözik szépen,
Gyönyörű tavaszi ruhába,
Miben hozzánk járt iskolába.

S a tőlünk tanulta nótákat
Eldalolja az összes fáknak,
És azok aztán tovább adják,
Hogy a csillagok is hallgassák.

És száll száz nóta, száll az égre,
De száznak is csak egy a vége;
Az egyik vet, a másik arat,
De ami kő volt, kő is marad.

Lemondó levél

Azt akarod, hogy lemondjak rólad,
Ime itt a lemondó levelem.
Ne jer énvelem
Az álom kertjeibe,
És ne
Szakítsunk álmovirágot,
Nézzük a való világot
És az életet.
Én nem vagyok teremtvé teneked,
És te nem vagy teremtvé énnekem.
És ha mégis néha rólad szólt
Az énekem

Gondold, hogy egy eltévedt hang csupán.
Amely egy fájdalmas éjszakán,
Egy élet eltörött hegedűjéről leszakadt,
És loholva, futva, keresve menedéket.
Sátrad csábító küszöbén
Megakadt,
S mire derengeni kezdett,
Látta, hogy eltévedt.

Bocsásd meg, hogy felkerestem bűvös hajlékod,
Bocsásd meg, hogy felgyújtottam hűvös hajlamod,
Bocsásd meg a dalomat,
Gondold: egy húr volt csupán,
Amely elszakadt.

DR HERSKOVITS FÁBIÁN (RÓMA): HEINRICH SCHALIT



Heinrich Schalit

Halkan, a munka zajtalan szépségében mult el az ötvenedik év ünnepe. Aminthogy muzsikájában is halkan, lehajtott fejjel vonulnak el a hangjegyek messzi hívások felé. Valami különös szomorúság visszahúzza az öröm minden fölrepülését a földre. Az elveszett, a keresett földre. Valami ősi bánat a himnuszok szárnyalásán, mint fekete felhők jelenése napsugaras mezők felett. Az első húsz esztendő a hozott tehetség formálása és az azóta elszállt három

évtized a művészi alkotások kereséseiben egy nagy emberi megtérés tiszta, világos útja volt. A szülőváros Bécs zeneakadémiáján kitüntetéssel végzi a zeneszerzési tanfolyamot. *Zongorakvartettje* (op. 2) elnyeri az osztrák államdíjat. És a fiatal komponista még gondtalanul szalad ki a zöld, pogány mezőkre, ahol a tavasz áradatában a madárdaltól, virágillattól részeg húszéves lélek kitágult szemekkel néz fel Isten kék egére és — imádkozni kezd. Az imákban mindig van valami fájdalom. Talán, mert felhők úsznak át az égen, vagy mert hogy a föld csak a sejtett, messzi horizontok végén érinti az eget. És minden igaz fájdalom valahol a mélységben összefonódik a nagyobb közösség tragikumával. Tehát csak természetes, hogy a Schalit-fajta művészlélek önmagába mélyedve eljutott népe többezer éves fájdalmához. Találkozott Rachel-lel, a zsidó Anya bánatosan reménykedő szemével, amely kétezer év óta csak könnyeken át látja a világot. A napsugárt és a boldog mezőket... Örömkönnyek... bánatkönnyek, de mindig csak — könnyek.

Ami aztán kívül, a belső formálódások felett történt, az a sikerek felfelé ívelő, sima útja. Különböző zongorakompozíciók és dalainak első sorozata, a „*Frühlingslieder*” (op. 12) kezdik szárnyra emelni az elinduló szerző nevét. Aztán jönnek a háború terméketlen évei és az akaratlan tudattalan felkészülődés a nagy átalakulásra. A zsidó létnek ereje mind erősebben tör felszínre. Megismerkedik német fordításon keresztül Juda Halévi költészetével. És a születő dalok már nem a tavaszi napsugárban táncolnak, hanem ráborulnak Halévi zsidó fájdalmára, reményeire és így sóvárognak, közelednek új hittel az ős Cion felé.

„*Seelenlieder*” (op. 16) címmel jelenik meg a Halévi-dalok első ciklusa és Bruno Walter úgy mondja, hogy „*be kell vallanom, hogy hosszú ideje nem támasztottak benem modern dalok oly mély hatást, mint a Seelenlieder.*” Ebben az időben Idelsohn nagyszerű gyűjteménye és tanulmányai megnyitják az ősi zsidó melódiák gazdag, színes világát Schalit előtt, aki boldogan érzi lelke mély rokonságát az ősi dalokkal. *Zsidó népdalok feldolgozásával* (op. 19) az 1927-ben rendezett frankfurti folklorisztikus világkiállításon (*Muzsika a népek életében*) óriási sikert aratott. És a liberális Németország mesének tűnő, messzi emléke, hogy ugyancsak Halévi költeményére írt hosszabb kompozícióját: „*In Ewigkeit*” (op. 23) a müncheni Dom-ban adták először elő, a dóm-kórus közreműködésével, egyházi hangverseny keretében. Majd újabb sorozata következik a Halévi-daloknak. 1926-ban a müncheni hitközség hívja meg a nagytemplom orgonistájának és karigazga-

tójának Schalitot. Így szorosabb kapcsolatba kerül a modern zsidó liturgiai zenével, amelynek két főképviselője Sulzer, Lewandowsky. Schalitban megérlelődik a gondolat, hogy a környező népek dalaiból kialakult 100—150 éves „tradíció” helyett a zsidó liturgiai zenét hozzákapcsolja az ősi zsidó forrásokhoz. Hosszú előkészületek és tanulmányok évei következnek, közben egy sikereken gazdag amerikai vendégszereplés. És 1932-ben a berlini nagytemplom egyik péntekesti istentiszteletén hangzanak fel először az „*Eine Freitagabend Liturgie*” (op. 29) ősi új melódiái. Curt Sachs, a berlini egyetem zenetörténet professzora a „bemutató” idején elragadtatással írta: „*Was wir hier hörten, war endlich nicht eine Musik im Gottesdienst, sondern selbst im höchsten Sinne: Gottesdienst.*”

1933 óta a római hitközségnél működik. Az olasz föld néhány alkotást segít létre: „*Lieder der Andacht*” (op. 28). A nagyszerű „*Die Lobpreisungen Israels*” (op. 30). Néhány, még kiadatlan gyönyörű zsoltár-kompozíció. És a jubileumi év forró, zsidó ütemű, remek suiteje: „*Chassidische Tänze*” (op. 34). A szerző Baal-Schem emlékének hódol munkájával, amelyet Mussolininak ajánlott. A Duce köszönettel és elismeréssel fogadta az ajánlást.

Talán még Schalit emberi képének és korának rajzához tartozik, hogy Josef Schalit, a héber író nem tanította Heinrich fiát héberre, mert „felvilágosodottságában” hirdette, hogy a héber — holt nyelv. A muzsikás Heinrich Schalit viszont ma is szomorúan gondol a „felvilágosodottságra”, amelynek mulasztásait később a zsidó kultúrával és héber nyelvvel való tüzetes foglalkozása sem tudta pótolni teljesen. De Heinrich Schalit már Theodornak hívja egyik gyermekét — Herzl nevével és három fiából chalucokat nevel az újjászülető Erec Jisraelnek.



Henry Schonbauer: Az ősök földjén

PATAI JÓZSEF: SZOMORÚ DOKUMENTUMOK EGY MAGYAR ZSIDÓ KÖLTŐ ÉLETÉBŐL

Somlyó Zoltán korai halála után próbáltam összerakni leveleit, üzeneteit, prózai és verses jegyzeteit, a véres nyomokat, melyek életbekapaszkodásának keserves viaskodásaiból maradtak.

Itt fekszenek előttem a szomorú dokumentumok, amelyek nem csak a magyar zsidó költő sorsába engednek bepillantani, hanem a magyar zsidó közélet sok ferde jelenségébe is. Mennyit beszélünk a jótekonyságról és mennyi megalázás jut osztályrészül annak, akit igénybevételére szorít a végzet vaskeze. Hogyan is tudott így élni a poéta, aki szépségről álmodozott?! A vére nyugtalanságától hajtott, csetlő-botló költő sokszor, mint a levelekből kitűnik, segítség helyett erkölcsi kioktatásokat kapott. Mintha például minden hitközségi vezérferfiú római vagy jeruzsálemi jellem volna és minden közéleti vezető pozícióra a makulatlanság volna az egyedüli kvalifikáció.

Somlyó Zoltán alábbi levele 1920 őszén, Jomkipur előtti napon íródott Balatonbogláron, ahová a főváros nyomorából menekült. Egy verset küldött, amely az akkori tragikus zsidó sorsnak hű költői kifejezése volt. Természetesen, készséggel közöltem, — illetve készséggel adtam le a nyomdába és tördeltettem bele a Mult és Jövő egyik első hasábjába, de az akkoriban még fennálló cenzura törölte.

Kedves, Igen tisztelt Uram,

oly kéziratot küldök Önnek, amelyre, érthetően, fölötte nagy súlyt helyezek. Ebből a szempontból s ily hangon még senkinek sem jutott eszébe szólni, pedig ez az egyetlen Igazság! A koponyák és szívek egyképpen kinyitandók, ezért nem haragszik meg senki, csak öntudatra ébred. Higyje el, sok minden elkerülhető volna, ha így beszélnénk mindig. A verset természetesen szép formában, nem elrejtve, kívánnám viszontlátni a Mult és Jövő hasábjain és igen kérem, rettenetes helyzetemre való tekintettel... no de, előbb csak jelenjen meg a vers. Kedves Uram, ha nem tart rá igényt, kérném, a kéziratot rögtön, ajánlottan címemre visszaküldeni, mindenképp meg akarom jelentetni.

Pesten időzésemkor, mintegy tíz nap előtt kerestem Önt, hogy egy példátlan esetem ügyében az Ön költőtársi és emberi igazságérzetéhez forduljak. Sajnos, nem találtam meg. Írásban ezzel nem foglalkozhatom, 1—2 hét múlva felmegyek, akkor előterjesztem.

Drága jó Kollégám, az Isten szerelméért tegyen valamit az érdekemben! A jövő hónapra várjuk a nagy eseményt, életem legnagyobb eseményét, a gyermekeimet és egyetlen fillér nélkül állunk és itt Bogláron tovább már nem maradhatunk!! Ön mindig jó volt hozzám, exponálja most az egyszer magát, Uram, Ön költő, és apa. Önnek meg kell értenie, mit jelent ez! Magamon kívül vagyok, nincs egyetlen nyugodt pillanatom, mi lesz velünk?! Hát az én önhibámon kívüli égbe kiáltó nyomorom senkit se érdekel ma, amikor valóban szívtelen, kegyetlen fajrokonaink fürdenek minden jobban! Ön az egyetlen, aki megmenthet engem, próbálja meg, kérem, talán kötetet lehetne csinálni a Mult és Jövő-ben megjelent verseimből, vagy adjanak nékem a gazdag zsidók kölcsönt, vagy adjanak bármiképpen, hogy utcán ne kelljen hálnom majd harmadmagammal. A zsidók egy nem érdemtelen költője az első gyermekét várja és nincs egyetlen párnája a fej alá!...

A kétségbeesésből kiáltok Önhöz, drága Patai József, legyen szíve hozzám.

A holnapi nagyon szomorú Jomkipur előtt teszem postára ezt a levelemet, szegény feleségem, akivel együtt sírunk, üdvözlétét küldi Önöknek ismeretlenül, amelyhez a magam kézcsókját fűzöm a Nagyságos Aszszonynak. Önt öleli és minden jót kíván

Somlyó Zoltánja

A levélben említett „példátlan eset“, amint utóbb kiderült, az volt, hogy a Budapesten működött Amerikai Segélyező Bizottság, amely a háború utáni szomorú időkben annyi emberen segített, éppen Somlyó Zoltánt nem találta méltónak arra, hogy a kért gyorssegélyben részesítse. Sőt elutasítása nem a legudvariasabb formában történt, ami a jótekonysági fórumokon nem elszigetelt jelenség. Ekkor Somlyó Zoltán tudta nélkül a következő headvánnyal fordultam a Bizottsághoz:

„Alulírott azzal az alázatos kérelemmel fordulok a tek. Bizottsághoz, hogy Somlyó Zoltánnak, az ismert országos nevű költőnek gyorssegélyt kiutalni méltóztassék.

Somlyó Zoltán ma egyike legnagyobb költőinknek, zsidó tárgyú verseivel ezrek és tízezrek lelkébe szilárdította meg a zsidó érzést és az ő költészetének tisztelői oly számosak, hogy őt külön méltatni nem szükséges. A nagytekintetű Bizottság szíves figyelmébe ajánlom azt a körülményt is, hogy Somlyó Zoltán most vár gyermeket, s bútora, berendezése nincs és méltányos volna, hogy családi örömeinek első heteit ne rontsák meg legsúlyosabb anyagi gondok.

Somlyó Zoltán hadikárosultnak tekinthető, amennyiben a háború folytán megszűnt folyóiratok és lapok miatt, nincs terrénuma költői működésének nagyobb értékesítésére, a napilapok verseket nem hoznak most szűk terjedelmük miatt és így alig van ma kereseti alkalmá. Nem szólván arról, hogy ma még verseket is kicenzurálnak, amint a mellékelt verssel is történt, amelyet Somlyó Zoltán a Joint-nak dedikált és természetesen a Mult és Jövő külön honorált.

Amennyiben a Bizottságban kifogások merültek volna fel Somlyó Zoltán nem költői, hanem profán egyénisége ellen, mély tisztelettel bátorkodom rámutatni a Talmud ama szabályára, hogy „En bodkin limzonot“, vagyis „nem vizsgálunk a kenyérosztásnál“ és itt valósággal kenyérről van szó. Sőt méltán keserítené el a költő lelkét, hogy ilyen súlyos időkben megtagadta tőle a segítséget az a bizottság, amely eddig a legnagyobbat alkotta a jótekonyság terén a magyar zsidóság történetében.

Ép azért, bár tudom, hogy a Bizottság az ő kérését egy ízben elutasította, bátorkodom ezt a határozatot ugyancsak a Bizottság igazságérzetéhez megfellebbezni. A költő tudta nélkül én terjesztem elő a kérést Somlyó Zoltán helyett és nagyon kérem a tek. Bizottságot, hogy amint már nem egy kivételt tettek eddig, kegyeskedjenek kedvezően elbírálni Somlyó Zoltán kérését is, akinek csak nagy költői értékét méltóztassanak mérlegelni.

Mély tisztelettel

Dr. Patai József

A Bizottság azonnal teljesítette kérésemet és december 1-én a következő levél érkezett Somlyó Zoltántól:

Drága, kedves Doktor úr,

tudatom Önökkel, hogy vasárnap este kisfiunk született, rendkívül fejlett, 4 kilót nyom, ép, erős és szép. Elképzelhetik a mi nagy és boldog örömről. A feleségem, aki rendkívül nagy szenvedéssel ment át, már szintén teljesen kielégítő állapotban van.

Nem mulaszthatom el, hogy Önnek, nagyrabecsült

Uram, drága Szerkesztőm és Barátom még egyszer köszönetet mondjak azért a páratlan tiszta önzetlenségű, nemes jóságáért, amellyel mellém állott és szinte küzdött értem.

György fiam *felavatási ünnepségét* hétfőn délelőtt tartjuk meg, amelyen Önt sajnálattal fogjuk nélkülözni.

A Nagyságos Asszonynak kézcsoókkal és mindkettőnk részéről a legszívélyesebb üdvözléssel örök hálás lekötelezettje és híve: *Somlyó Zoltán*

Somlyó Zoltán életének szüntelen küzdelmei nemsokára más síkon folytatódtak. Nem volt enyhébb a sorsa akkor sem, amikor már György fia magasabb felavatási ünnepségére, tizenharmadik életévének betöltésére írta a „Bar-micva“-verseket. Ebből az időből való alábbi sokatmondó és sokat sejtető „KÖLTŐI EPISTOLA“.

PATAI JÓZSEF FŐSZERKESZTŐ ÚRHOZ!

*Nirvána-mélységből, hol a zsidó költő
életfogytig rámért nyomorát kitöltő
epistolát küldök én, az Árny, a Fény-hez:
Patai József-nek nemes jó szívéhez!*

*Akiről a magyar írástudók tudják,
hogy mily küzdelemmel járta meg az útját;
hogy szívével érzi: milyen szent a munka,
melyet a becsület s a sors tett nyakunkba!...*

*Én verseket írok, bús és zengő verset!
Nem mindig békéset, sokszor vadat, nyersét...
Az élet is vadul kerget itt a földön,
hol a költő sorsa nyomorúság-börtön...*

*S — nemcsak versek vannak és dal! Van Család is!
És ha a sors nyers és kegyetlen galád is:
Kenyér és meleg kell Asszonynak, gyereknek,
Kik hideg szobában könnyezve remegnek...*

*Kik a téli utcán rossz cipőbe járnak
hétfőn, kedden, szerdán, szombaton, vasárnap...
Nincs hétköznapi s ünnep, csak rossz napok vannak!
Aki zsidó költő, százszor is jaj annak!...*

*Egy könyvtárra való zsidó verset írtam!
A zsidó fájdalmat a szívekbe sírtam...
S fájdalomkon át, amiknek sebe éget:
megacéloztam a zsidó büszkeséget!...*

*Harminc év munkája — ez van énmegettem!
Mindig sokat írtam és keveset ettem...
Oly szegény örömben, szenvedésben oly dús:
lett költői rangom apostoli koldus...*

*Ki epistolát írt Patai szívéhez,
aki az igazi jajokra felérez...
Te tudod: mily gyógyszer kell az ilyen bajban —
Végy egy verset — és már segítettél rajtam...*

1933 januárius hava.

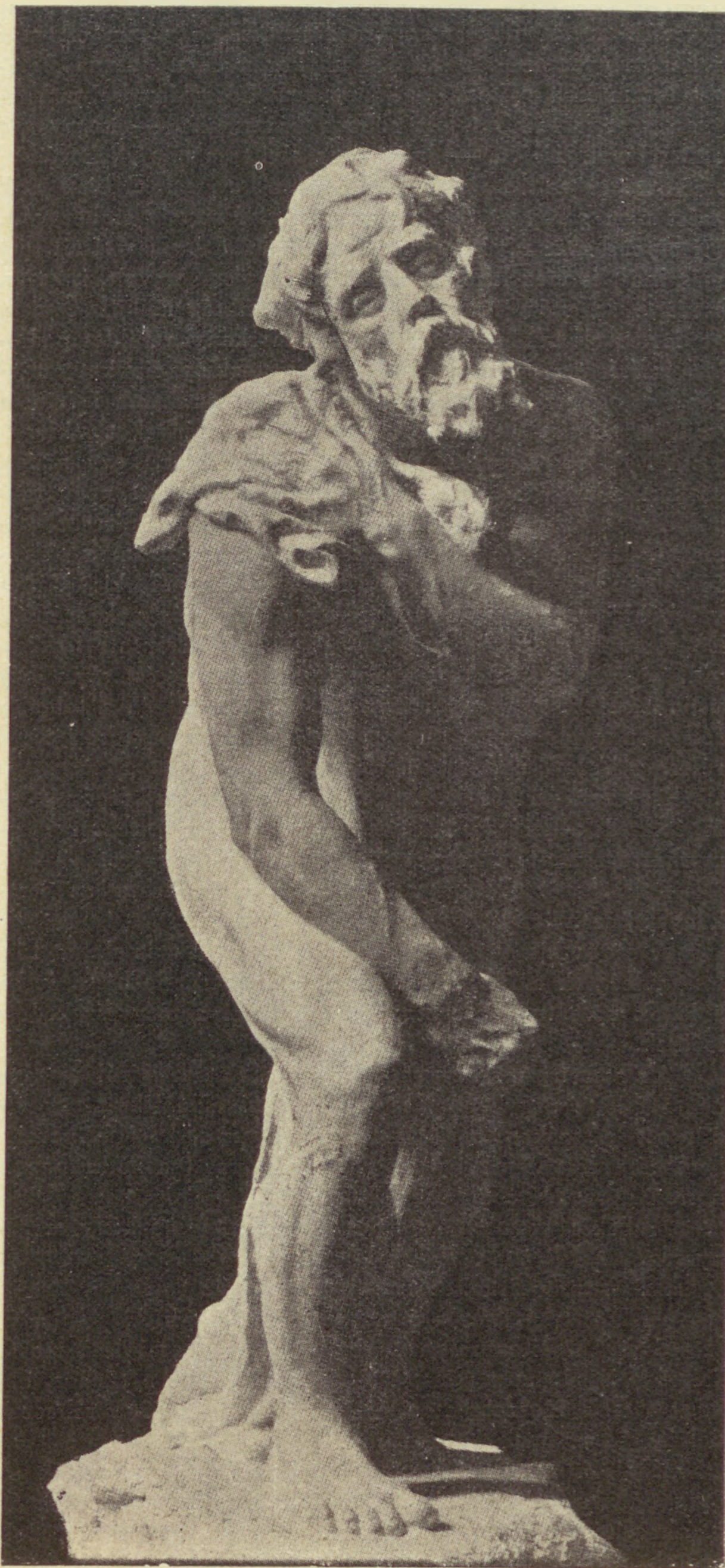
Somlyó Zoltán

Utolsó négy esztendejében, amikor egészségi állapota folyton hanyatlott, harca a kenyérért, a családért egyre kétségbeesettebb lett. Már nem volt ereje ahhoz sem, hogy személyesen vigye föl a verseket a szerkesztőségekbe. Mikor az elmúlt december elején mégis maga vánszorgott fel a Mult és Jövő szerkesztőségébe, itt annyira rosszul lett, hogy autón kellett hazaszállítani. És amikor nemsokára meglátogattam, már a halál jegye sötétedett csontvázzá aszott arcán, melyből csak a morfintól még nagyobbra dagadt nagy szemei ragyogtak ki. És az egész helyzet felidézte bennem a nagybeteg Kiss Józsefnél tett utolsó látogatásom emlékét

a félig fűtetlen szobával, amelynek berendezéséből most másfél évtizeddel halála után ünnepségekkel felavatott „ereklye“ lett. — Magyar zsidó költősors.

Somlyó Zoltán halála után akadt egy jószívű nyomdatulajdonos, aki a költő összegyűjtött verseit a hátramaradt család javára ingyen nyomtatja ki 4000 példányban, egy papírgyári igazgató ad hozzá papirost szinte fél-ingyen, a másik felét pedig, ami még mindig tetemes összeget tesz ki, sokkal könnyebben lehetett a zsidó intézményeinktől megszerezni, mint néhány pengő gyorssegélyt a költő életében.

Talán a halott költő ereje elegendő lesz ahhoz is, hogy a kinyomatott verseskönyvet bevigye érző szívek otthonába és Somlyó Zoltán hátramaradottjait felsegítse.



F. Beer: Semá Jiszraél

KÉRI LÁSZLÓ: GÁBOR BÁCSI KÉT ÉS FÉL KÖNNYE

I.

Tombolt a tél odakint, a januári bolond szél hordta a havat és a csupasz akácokat felrángatta fagyos álmukból.

Bent a máris alkonyodó alacsony kis szobában még asztalnál ült Gábor bácsi, meg a felesége, de már túl voltak a szombati ebéden. Az asszony darabka barcheszhejjal tette próbára hősiesen kitartó utolsó fogait, az öreg imádkozott, gyorsan mozgó hangtalan ajakkal, de a szombati R'cét hallani lehetett, legalább is az első szavait, az ünnep tiszteletére.

Gábor bácsiék a Kosár asztalosék udvarában laktak, hátul a kisházban, szoba-konyhában; csendesen, kettesben, egyedül. Öregségükre magukra maradtak, egy sem élt már a három gyerekből: a két lányuk korán elhalt, vézna, beteges teremtések voltak, — Gábor néni hozomány helyett nagyon gyenge tüdővel jött ebbe a házasságba, — negyvenöt esztendővel ezelőtt, — fiukat meg elvitte a nagy háború.

Suszter volt a Gábor bácsi. A sok év munkájában csak azért nem görnyedt meg nagyon, mert alacsony ember volt. Új cipőbe már régóta nem fogott bele, de a javításait, azt még most is meg lehetett nézni. Rendes ember volt, ismerte, szerette az egész falu, felekezeti különbség nélkül. Ő nem egyforma elbánásban részesítette a kis konyha földes padlóján javításra áhító cipőket. A „keresztény cipőket“ mindig egy nappal előbb készítette el, mint amikorra ígérte és saját maga szállította haza, — a keresztényeket „kiszolgált“. A hitsorsosaival szemben inkább késett egy napot, ezekért a cipőkért érte kellett jönni, a zsidókat nem szolgált, csak éppen „dolgozott nekik.“ Ha ujságpapírosba csomagolt lábbelivel a hóna alatt topogott az utcán, a tiszta-fehérhajú, pirospozsgásarcú, jámbor kékszemű kis Gábor bácsi, akkor mindenki tudta, hogy „kereszténynek szállít“. De a munkája mindig remek volt, a már elkoptatott, kivénuilt cipőknek szinte szép, új formát adott, és akár egy nappal előbb, vagy egy nappal később készült el, a talpalás félesztendővel tovább tartott, mintha a cigánysoron lakó részeges Csémi suszter csinálta volna.

Végefelé járt az imádsága. „Aki kinyitod a kezedet!“ — és évtizedek beidegzettségével nyult keze a barchesz megmaradt sarka után, hogy egy pillanatra megérintse.

Felesége is odatopogott az ablakhoz, elhozta az imakönyvét, szemüvegét.

A szoba kis vaskályhájában halkulva duruzsolt a tűz, lassan leégtek a fahasábok, aztán csak parázslott. Az ócska ablakok nem tudtak egészen útjába állni a megveszekedett szélnek.

Az asszony megborzongott, a szék támlájáról magára húzta fekete nagykendőjét. Gábor bácsi elbóbiskolt egy kicsit ott a széken, a jóllakottság bágyasztó, langyos perceiben, hátradőlt, ünnepi pihenőt engedélyezett a hétköznapiok hosszú görnyedésében elfáradt hátának.

A békés szombat csendje muzsikált szürkén, szegényesen.

Az asszony siránkozó hangja riasztotta fel:

— Fázom, jaj, ez a tűz mingyárt kialszik.

Csak befelé mosolygott az öreg suszter, mi lesz most? felesége, nincs az a pénz, amiért hozzányulna a tűzhöz, de-hogy is rak rá szombaton, — nagyobb szent ő a rebecenél is.

Kosárék nagyon jóindulatú népek voltak, szerették az öreg Gáborékat, vallásukat is tiszteletben tartották, sőt még alkalmazkodtak is. Az öreg Kosár nyáron, amikor kint dolgoztak, minden áldott péntek délután ráparancsolt az asztalosinasra, hogy söpörje össze a forgácsot, hozza rendbe az udvart, hátul a Gáborék előtt is, mert bejön a Sábész. Ko-

sár is ránehezedett a szombatok hangulata, ha csak tehetette, nem csinált nagy felfordulást az udvaron; inkább festett vagy politúrozott a műhelyben.

Gábornénak régóta volt már egy kis parasztlánykája, aki segített neki és aki be volt tanítva a vallásra, szombatra, tejesre-zsírosra, az egész furcsa tudományra. De a lány éppen tegnap hazament a szomszéd faluba, mert édesanyja igen megbetegedett. Jó Kosárné — ismerve a „szombati nehézségeket“, átküldte már tegnap este is a szolgálóját befűteni, odébbtenni a gyertyatartókat meg lesrőfolni a lámpást. Ma is befűtött délelőtt, tett a tűzre, felmelegítette az öregek kis ételét.

Ember és asszony csak ültek most, várták a jószerencsét. Nem szóltak egymáshoz. Világéletükben nem beszélgettek sokat egymáshoz, mostanában meg már éppen nagyon keveset. Mindegyik tudta a dolgát, baját és kigondolta a másikat is; közel félévszázadnyi együttlét alatt volt idejük kibeszélgetni magukat. Gábor bácsi különben is az öreg zsidóknak ahhoz a fajtájához tartozott, amelyik lenézi kissé az asszonynépet, alacsonyabbrendűnek tartja és szótfogadott a Perek tanításának, hogy „ne beszélj sokat az asszonnyal“.

Bejött a lány Kosáréktól. Lerakodott.

Az öreg mulatott magában. Figyelte a lányt, aki oda sem nézett a haldokló tűzű kályha felé és nézte a feleségét, aki előtt felrémlt a magányos délután, a kihült kályha, az egész ávdoleig ráváró fagyoskodás. Persze, hogy nem szólhat a lánynak, hiszen parancsolni is bűn.

Gábor bácsi nem olyan fagyos. Különben sem marad idehaza sokáig, elmegy a Beszemedresbe, ahol ilyenkor a pap szokott „mondani“, azt ő mindig meghallgatja. Meg a gabonás Sternékhez is átlátogat, egy kis Salesüdeszre; a jó meleg verandán egy kis hal, egy kevés bor és sok-sok beszélgetés van, — nélküle el sem képzelhető.

Az asszony tükön ült, a lány már csaknem készen volt a rakodással, a poharakat szedte, a fehér abroszt készült leszedni.

Az öreg úgy mulatott magában, mint egy kárörvendő gyerek.

Az asszony látta, hogy reménytelen a helyzet. Megszólt ravaszul, a tűz felé pislogatva, — hogy a kályha is jólakjon és a Jóisten kívánsága is megmaradjon —:

— Nézze Veronika, majd ha... ha maga most leszedi az abroszt, akkor... akkor, tudja lelkem, én — fázni fogok...

Egy pillanatig néma csönd támadt, behallatszott a nyaralászó északi szél lármája.

A lány nem értette. Bámult egy darabig, aztán bele-törődve a dologba, bizonytalanul, azt mondta, hogy jól van Nagyasszony, akkor nem szedem le az abroszt. Szép csendesen kiment.

Az öregasszony tehetetlenül nézett a buta lány után, idegességében a szombati díszes fejkötőt igazgatta a sátlíján. Az embert olyan éktelen nevetés fogta el, hogy majd leesett a székről. Fullasztó nevetéssel utánozta a szófogadó Veronikát: Jól van, Nagyasszony, akkor hagyom az abroszt. Nagyon kimulatatta magát; egy könnyesepp futott végig az orcáján.

Vette a prémes nagykabátját, rövid „Gutsabesszel“ ottahagyta az asszonyt, elment. Benézett egy percre Kosárek-hoz, leadta az esetet a tűzrerakítás félszeg sikertelenségéről, félreértéséről. Szólt a lánynak, hogy menjen hátra és tegyen a tűzre, mert beteges, köhögős felesége megfagy, mire ő hazajön.

A sűrű, szeles hóesésben eltipródott a templom felé.

II.

Öt esztendei tervezgetés után végre ezen az őszen rászánta magát az utazásra. Már az idejét sem tudja, hogy mikor volt otthon, Kéveróvaszon. Pesten keresztül kellett utaznia, odafelé jó csatlakozása volt, de visszajövet félnapot időznie kellett a fővárosban. Délelőtt kiment az aggok házába, megnézte, él-e még a régi jó barátja, szegről-végről rokona is. Persze, hogy élt. Eldiskuráltak. Délben bejött a városba, fáradtan, idegenül csoszogott a kemény pesti aszfalton; meg-megállt egy-egy kis suszterkirakat előtt, elnézte multba feledkező tekintettel a szép cipőket. Valamikor ilyeneket fabrikált ő is. A vonat csak délután indul, éhes is volt, az idő is ősziessre, hűvösre fordult. Fázott. Hosszú spekulálás után bement egy kis kávémérésbe. Jó meleg volt bent, leült a sarokba, a kis márványasztalkához. Sok mázkálás után jólesett a pihenés, a forró tea. A rádióból szép finom zene szólt; tudta, ismerte Gábor bácsi ezt a friss csodát, otthon a szomszédból is gyakran hallja, mert a református tanító úr is „járatják a pesti rádiót”. Szép, finom zene. Már csak azért is jól érezte magát, mert nem egyedül ült kalapban, odébb is, fiatal emberek sapkában kanalazták a levest. Előszedegette fekete kis táskájából a kendőbe csavart kenyeret, keménytojást. Falatozott.

Egyszerre valami furcsa, bámulatos csoda történt.

Ahogy zengett a muzsika, kergették egymást a színes melódiák, egyszerre csak, hogyan is, talán képzelődött csak, a füle bolondozott, de nem ez az, igen, hát csak nem bolond ő, persze, hogy ez a Kolnidré.

A falat majd kiesett a szájából. Csak nézett a rádióra, meg ki az ablakon, mindenfelé. Kolnidré... Istenem, oly furcsa... itt ül. Vadidegenben, kint bágyadtan süt a nap, jön-megy a sok ember, gyerekkocsit tolnak, teherkocsik dübörögnek, autók rohannak az úton, Kolnidré... és ő eszik éppen... ilyet sem ért még... Egy pillanatra menekülve hazaszaladtak gondolatai a falujába, a templomba, nagy ünnep előestéjén, igen, a vörösszakállas jóhangú pék ugyanígy sírdogálja ezeket a régi melódiákat... És most itt, mintha neki szólt volna, az ő tiszteletére, vagy az ő bolondítására? De nem, nem néz rá senki, tovább kanalaznak, olvasnak, cigarettáznak, mintha semmi sem történt volna. Gyönyörű ez a muzsika, ez a rádió. Így, ilyen furcsán, ilyen szíveszorongatóan még soha sem hallotta a Kolnidrét.

Lassan vége a varázslatnak. A rádió továbbkergette a „Szulamith” operett dalait...

Gábor bácsi nem tudott tovább enni... Tele volt a szíve muzsikával. Hálás, mély tekintettel szinte magához ölelte a kopott füstös kávémérést, piszkos falait, sapkás suhancait; az utcát is egész lármájával; hálás volt ennek az egész, idegen városnak.

Egy könnyecsepp futott végig az orcáján.

Fizetett.

— Nagyon jó, nagyon finom volt a tea és a... a rádió is... — mondta a pincérnek.

Nagyon lassan elindult az állomásra.

III.

Ez nagyjából Gábor bácsi két könnyének története. A cím szerint egy féllal még adós vagyok, de hát ez már. Őszintén szólva, nem nagyon érdekes.

Ugy lett, ahogy a faluban mindenki gondolta. Gábor néni ment el előbb, itthagytá az ősz susztert. Beteges volt szegény asszony világéletében; sovány, halovány, köhögős. Egy hétig feküdt, orvos is volt nála, hiába, elfáradt a gyenge szervezet.

Március volt. Az égen már mosolygott valami bátorta-

lan kékség, de az árokban fénylett a jég, mikor a göröngyös országúton a temető felé baktattak. Szép nagy temetése volt Gábor néninek, mindenki kikísérte; öreg és fiatal, emberek, meg asszonyok. A menet végén sokan jöttek a parasztnépből. Még az öreg pap is elkísérte egészen a malomtóig, pedig nehezére esik a menés; de nagyon jámbor asszony volt szegény...

Estefelé, mikor már elmentek a háztól az imádkozó emberek, átjött a gabonás Stern felesége. Gábor bácsi ott ült a konyhán, a tűzhely mellett, zsákon. Megbeszélték, hogy reggelire, vacsorára ő küld majd mindig kávé, meg valami harapnivalót. Ebédre is eljöhetne őhozzájuk akár minden nap. De nem kezd ki a többi asszonnyal, azok nem engedik, megsértődnének. Beosztották a napokat. Szombaton persze Sternékhez. Vasárnap a lisztes Munkékhoz megy, hétfőn az ügyvédékhez, kedden a sarki Weiszhoz, a fűszereshez, szerdán az állatorvosékhöz és így tovább... És ha rossz az idő, akkor is csak jöjjön hozzájuk, ők laknak a legközelebb. Péntek este is természetesen... Tizen ülnek az asztalnál, nem éri őket soha váratlanul.

Öreg este lett. Lefeküdt a Gábor bácsi. Ott tett-vett lassan, fáradtan az egészen elcsendesedett kis szobában. A vén tükör befelé fordult a falnak. Az egyik ágyon ijeszten rajtamaradt a színétvesztett ócska terítő...

Fáradt, elnehezedett szívvel gondolt most a gyerekeire, akik itthagyták. És a feleségére, aki szintén magárahagyta. Majdnem ötven esztendő után.

Szomorú szemén félig kiült egy könnyecsepp. Azt gondolta jóhiszeműen ez a most született könnyecsepp, hogy éppen jókor jött, mert hiszen Gábor bácsi most már tényleg egyedül, egészen egyedül van; gyászos, síros szomorúságában.

Az öreg nyelt egy keserűt és hunyorgatva elmorzsolta azt a fél könnyecseppet.

És éltek tovább kettesben. Gábor bácsi meg a hite.



Varsói cipész

KISS ARNOLD: AZ ÉN DOLLÁRMILLIOMOS BARÁTOM

Nem hiába mondja a Példabeszédek szentírási életbölcsé, hogy már a gyerek játszásában, cselekvésében fölismerhető a jövőendő férfi jelleme, gondolkozása.

Ez az eset történt meg velem:

Egyik szombat délelőtti istentisztelet befejezte után, vagy tizenöt esztendővel ezelőtt, a templomból távozó közönség sorából egy idegen férfi jött fel hozzám a papi üléshez. Tömzsi, angolosra nyírott bajuszú, jólöltözött ember volt. Angolos szófűzéssel, törve beszélt magyarul:

— Nem csalódnai engemet; mister Kisshez van nekem a szerencse. Én vagyok a Grossler Móric, aki gyerek voltam Becskereken, tied szülők szomszédságán laktak, templom mellett enyém kedves szüleim. Kell úgy-e emlékezni neked, mister rebbey; veled, önnel sokat játszottunk egymással. Most Cincinnatiban lakom Amerikában, én vagyok a híres Morris Grossler, az amerikai harisnyakirály. Sok pár, sok ezer munkás van nekem, harmincemeletes sok gyárpalota. Multimilliomos lett a szegény becskereki kicsi Grossler Móricból, akinek papája volt koldus grajzleros a zsidótemplom utcában. Jöttem haza kedves szülők sírjához imádkozni.

Meglepve üdvözöltem a régi gyerekkori pajtást. A Grossler Móricot, akivel együtt golyóztam a porban, együtt verekedtem, s aki azután úgy eltűnt a szemem elől, hogy azt se tudtam, él-e vajjon még, akire bizony sose gondoltam. Mister Grossler tovább beszélt:

— Most el akarlak téged kísérni tied lakásodra. Akarom megismerkedni tied kedves családdal, akarom látni tied lakás, tied ételsors, fogsz nekem sokat beszélni rólad, másról is. Én nagyon fontost akarok neked mondani.

Eljött velem a lakásomra. Beleült egy karosszékbe, megcsodálta a könyvtáramat: „sok könyv, sok tanulás, ezt te mind elolvastad? Nagyon szép, hallottam: híres rebbey vagy, nagy orátor, literárember. Látok: pápaszem orrodon, szemedet elrontottad sok tanulásban. Kár szemekért — harisnya többet ér.“

Bemutatkozott a feleségemnek.

— Tetszik nekem; jó asszony, barátságos, kedves asszony. Kár, hogy tied feleség, azaz rosszul mondom, kár, hogy rebbey-feleség. Neked is kellene harisnyakirály lenni.

— Hát gyerekek? Hol vannak? Szeretnék őket látni. Nincsen gyerek? Kár. Rebbeynek legkedvesebb dolog: sok gyerek. Node tán mégse nagy baj. Nekem sincs. Feleség sincs. Senkim sincs. Papám, mamám meghaltak, testvérem, rokonom sincs, magam vagyok, mint őszkor utolsó falevél.

S most ünnepélyesre változott mister Grossler hangja:

— Most jön fontos, mit mondani akarok neked, régi gyerekkori pajtásnak. Ne haragudj nagyon: én nagyon sajnálok neked. Van neked sok tudás, de snorrer vagy. Van neked nagy beszélőtehetség — hallottalak ma is beszélni templomodban, all right, nagy benned rétorság, de snorrer vagy. Nagy benned poetry tehetség, — de snorrer vagy. Sajnállok neked, olyan kis templomban kell neked prédikálnod, dugva, zuguccában, dohosban, lukban, — szégyenlek téged, neked, miattad. Kár teérted így. Neked kellene lógni, mint híres piktor festménynek ragyogó teremben, pincébe vagy eltemetve. Kicsiny tied község? Nincs pénz építeni szép, méltó istenház? Tudod: Becskerek mellett, Écska faluban, hol volt tizenöt balbósz, volt ott is tied templomnál szebb templom. Hiszek: vagy csupa snorrer van tied egész Kile, vagy sok ajser, de pénzük: Istennek nincs. Ez van: mint francia mondja, igazi emberrass de richesse. Zsidóul: risesz. Látok: így elpusztultok. Hát én most azért jöttem hozzád, gyerekkori pajtáshoz, hogy segítsék tied szomorúságon, tied főtisztelendő nebihségednek...

Növekvő bámulattal néztem mister Morris Grossler józan, hideg szemeibe, amikben ebben a pillanatban mintha különös, csodálatos fény gyulladt volna:

— Halljad hát — folytatta mister Grossler —, halljad hát enyém proposicion, enyém elhatározás. Én nagy hálás vagyok tied egész családnak. Tied édes apád, a becskereki rabbinus mindig nagyon segítette enyém szegény boldogult édes papámat, enyém szegény meghalt édes mamámat. Te voltál tölem gyerekkori jó, kedves pajtás. Mint testvér testvérnek. Mondtam: nekem nincs senki. Se feleség, se gyerek, se rokon, se kutya, se macska. Csak nagyon nagy vagyon. Holnap, ma behúnyok szememet, — kinek lesz sok harisnyám, sok gyáram, sok házam? Akarok nevetem, memoáromat örökíteni. Építek neked, tied községnek szép, nagy, igazi templomot, milyen kell ezen Kilenek, milyen a tied gyülekezővény, milyen kell méltó tehozzád. Akarok neked építeni szép, kedves villa templom mellett, milyen illik neked. Mennyi dollár csak kell, — annyit adok. Nekem annyi, mint hajszaerdőben. Gyere el hozzám látogatóba holnap, lakom a Lukács-fürdőben, mindent megbeszélünk, legatiónt, enyém adományt.

A szívem majd megdermedt a boldog meglepetéstől. Hát történnek isteni csodák?! Hát valóság lesz legfájóbban legédesebb álmaimból? Lehetséges? Isten angyal t küldte el, hogy végre, végre templomom lesz, méltó, szép istenhajlékom?! Milyen örömteljes meglepetés lesz ez az én szegény gyülekezetemnek, amelynek, nemesszándékú vezetőinek leggyönyörűbb álma fog megvalósulni?

Másnap meglátogattam a Lukács-fürdő szállodai lakásán. Tervei részleteivel várt rám. Ennyi kell telekre, ennyi templomépítkezésre, ennyi paplakra. Csillogó, fantasztikus tervek bontakoztak ki előttem. 2000 üléses templom, hatalmas park, mellette iskola, paplak, függő híd, amelyik a templomból a paplakba vezet... csupa márvány, arany oltár, frigszekerény, araszobák, ragyogó előadótermek...

Most hazautazik Amerikába mister Morris Grossler — így állapodtunk meg —, hazaérkezése után rögtön megküldi a hagyományozó oklevelet, átutalja a horribilis összeget...

Hazautazott mister Morris Grossler Cincinnatiba.

Lázasan vártam az értesítésére, az irataira. Hétről hétre, hónapról-hónapra. Egyetlen sor írás se érkezett tőle.

Sürgető leveleket írtam neki, egyiket a másik után. Ajánlott leveleket, sürgönyöket. Válasz nem érkezett.

Végre, végre az utolsó sürgönyömről kábelválasz jött:

„Dolgot meggondoltam. Stopp. Hogy jövök én hozzád, hogy tied községnek én építsek?! Stopp. Hogy mondja magyar? Építs kurta, neked is lesz. Stopp. Különben is megnősülök. Stopp. De lehetsz hálás, mert szép reményeket töltöttem be neked szívedbe. Stopp. Ölel Grossler...“

És most eszembe jutott a Példabeszédek szentírási életbölcsének mondása, hogy már a gyerek játszásában, cselekvésében fölismerhető a jövőendő férfi jelleme, gondolkozása.

Ilyen volt Grossler Móric a gyerekkorában is. Nagy-zoló, sokatígérő fiú, semmit meg nem tartó az ígéreteiből. Ha valamit ígért: mérget lehetett rá venni, hogy be nem váltja. Esküdözött, hogy püspök lesz belőle, a temesvári püspökhöz vitte az apja, az fölismerte a lángeszét, az fogja neveltetni. Egy betű sem volt igaz belőle. Fogadkozott: palotát fog építeni a becskereki községnek, ha megnő, mert a londoni Rothschild-cégnél van biztos kilátása a bejuthatásra, egy szó se volt igaz belőle. „Apám a királynál volt kihallgatáson“ — dicsekedett a játszópajtásának — generális lesz belőlem.“ Mindig nagyokat mondott Grossler Móric.

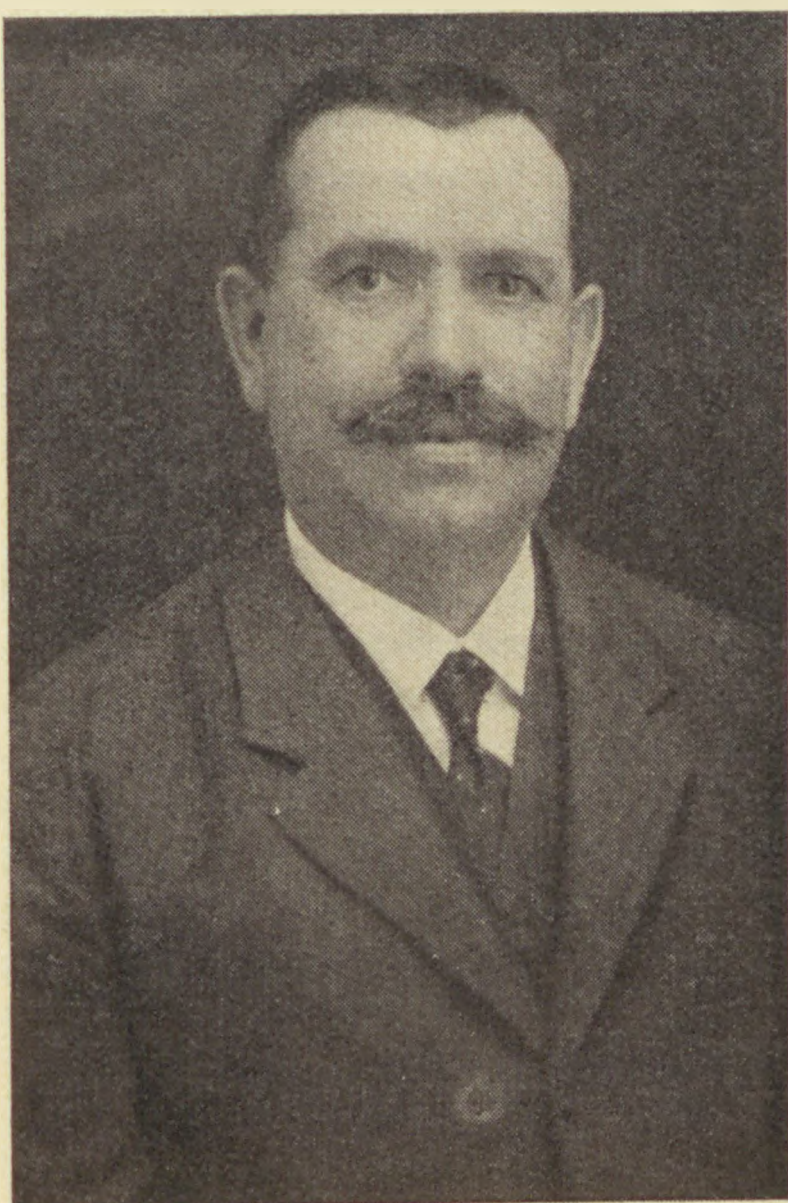
Az az egy igaz: harisnyakirály, dollármilliomos lett Cincinnatiban.

SCHWARCZ SAMU

a budai Szent Imre városi körzet elnöke

Régi mesterek bölcs megállapítása: *az embernek három neve van*: az egyik, a véletlennek látszó, az a név, amit az apja, az anyja adott neki, amikor megszületett; a másik az a név, amellyel az embertársai ruházzák fel; a harmadik nevet maga a földi halandó szerzi meg magának működésével, a lelke erényeivel, vagy fogyatkozásaival.

Schwarcz Samu, aki egynéhány hete tért be az örökkévalóságba, a bibliai Sámuel nevet hozta magával az életbe, abból az egykori nemes, zsidó erényekkel ékes szülői házból, ahol a bölcsőjét ringatták.



Nem külső ragyogások: vagyon, rang egyengették előtte a földi vándorlások útját. Egy halk, zsidó apai áldás, egy zsidószívű édesanyjának forró csókja: úgy indul el az életbe Schwarcz Samu, s a két keze munkájával, a világos eszével, törhetetlen munkakedvével lesz belőle: *Sámuel*, aki minden cselekvésében a szívében élő isteni érzület szavára hallgat s akit ezért az Isten is meghallgatott az élete elért sikereiben, abban, amit idelenn a földi világban: eredménynek, befutottságnak neveznek.

A második nevét Schwarcz Samu az emberektől, kortársaitól, élete megfigyelőitől kapta. Munkabíró, munkaszerető embernek ismerték. Szálfa-termetében törhetetlen akarat. Erély és igazságszeretet. *Maga volt a megbízhatóság, az adott szava nemcsak szépszavú ígéret, de amenynyire töle tellett: beteljesülés.* Milyen fölemelő és vigasztaló jelenség a mai látszatvilágban: ilyen valóság-ember. Milyen biblikus megjelenés a félemberek idejében az ilyen egész ember. Úgy is látszott: ércből van vésve: a jelleme, az egyénisége, az akarata. Akarni tudott, s ezt az akaratot meg is tudta valósítani. Nem ismerte az álságoskodást, a hamis utakat, a hajbókolást ma s a rúgást holnap. Nem ismert kifogást és mentegetődzést, ha jól kellett cselekedni. Nem ismerte az olyan áldozó oltárt, ahol a példaadásra hivatottak csak szónokolnak s áldozatot csak mástól várnak — ő hallgatni tudott, ha érdemeinek hangoztatásával volt helye a

legelső sorban, de *áldozott* bőséges kézzel, tárt szívvel minden nemesért, *minden igazért, minden szenvedésért.*

A mások könnyét sohase gördítette, mindig csak csöndesítette. Virtuóza volt a jóságnak, ha egyáltalában lehetett volna benne szándékosság, ostentatió a jóság gyakorlásában. Olyan természetességgel adott, mindig csak adott: mint ahogyan a madár énekel a szívéből fakadt dalokkal. Özvegy asszonyok, árva gyermekek bőséges szívet találtak benne és szerető vigaszt. Könny szökött ennek az erős embernek a szemébe, ha idegen sírásról tudomást vett. *Szegény diákok patrónusa volt, a budai menzáknak, nőegyleti szeretetotthonoknak éveken át gyámolítója kenyérrel, tejjel.* Az Elisa próféta olajos korsója volt a szíve, soha ki nem fogyó. Bizony nemcsak a saját, hozzáméltó hitvesének, büszkeségére váló drága gyermekeinek volt ő a fejük koronája — embertársainak is megértő, szerető testvére volt mindig.

A harmadik nevet az ember szerzi meg magának s az Isten azt följegyzi és a korok története megőrzi.

Mélyen vallásosérzésű ember volt Schwarcz Samu. Forró zsidó szív lüktetett benne. Itentisztelet volt az élete, az egész földi pályafutása. *Egy vágya, egy álma volt: templomot építeni az Isten dicsőségére. Lótott-futott, lihegett, lelkendezett fáradhatatlanul szent célja eléréseért. Hatóságoknál százszor megfordult és gyönyörű telket szerzett. A hitközségét, annak tagjait örökösen buzdította, korholta: amíg célhoz ért. Csodás eredményt ért el: a főváros egyik leggyönyörűbb templomát sikerült megépíttetnie.*

Mennyi könnye, mennyi sóhaja hullott ennek az ő istenházának vakolatára, márványára, minden zugára! *Az avatásán még ott lehetett boldogan, de nagybetegen, s néhány hónappal rá a koporsója állt az új templomban.* De ezt a nevet: templomépítő, ezt Schwarcz Samu maga szerezte meg magának. S az Isten följegyzi az Ő legszentebb érdemkönyvébe.

Schwarcz Samu megérdemli minden nemesen érző ember sirató könnyét. Megemlékezünk róla s tudjuk, *nincs egyetlen túlzó szó se ebben az emlékezésben.*

Schwarcz Samu nevét meg kell örökíteni *példaképnek*, a zsidó emlékezés szoboralakjának.

Ilyennek kell lenni az igazi zsidó közéleti vezetőnek. Önzetlennek, igaznak, jónak, cselekvőnek, áldozónak, zsidónak és emberien embernek. Istenes gondolkozónak és tetteivel bizonyosságtevőnek. Aki megadja az Istennek, ami az Istené s az embernek, ami az emberé.

Az ilyen emléket meg kell örökíteni, hogy példaképe legyen ez az utókornak, a zsidó közületeknek és *a zsidó ifjúságnak.*

Akit mindenki nagyrabecsült, nemcsak hitsorsosai, hanem *a más felekezet legkiválóbbjai is*, aki díszre volt a zsidóságnak és mindenkoron a becsületére vált: Schwarcz Samu emléke legyen mindenkorra áldott!! **KISS ARNOLD**

RITTENBERG FŐSZERKESZTŐ. A legelőkelőbb amerikai zsidó felekezeti lap, az American Hebrew kiadói a lap eddigi felelős szerkesztőjét, Louis Rittenberg-et főszerkesztővé nevezték ki. Amerika zsidó társadalma lelkes örömmel ünnepli ez alkalomból a kiváló publicistát. A Temple Emmanuel ezerterítékes társasvacsorát rendezett tiszteletére, melyen a zsidóság vezetőegyénségei vettek részt. Nagy szolgálatokat tett a modern magyar irodalom remekműveinek fordításával. Neki köszönhetjük Molnár Ferenc: „A Pálutcai fiúk” congeniális fordítását és angolnyelvű filmvariációját. Ő fordította az illusztris író Fehér felhő, Liliom, Előjáték Lear királyhoz és a Marsall c. színműveit, továbbá Zsolt Béla: Házassággal végződik, Bródy Sándor: Rembrandt, Bálint Imre: Alpha, Vajda Ernő: Moveland ügy c. művét.

GRÜNWALD FÜLÖP: A BUDA-VÁRHEGYI ZSIDÓ KÖZSÉG HÁROMSZOROS PUSZTULÁSA

A Várhegy csöndes, hangulatos utcáit járva, nem igen gondolunk arra, hogy ott, hol most silbakos főhercegi palota áll és kőcímeres főuri házak sora ékeskedik, sok század előtt zsidó elődeink hajlékai húzódtak meg. De vegyük magunknak a fáradságot, olvassunk el csak néhányat azon emléktáblák közül, melyeket már 1866-ban a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Bizottsága — ezt jelentik a titokzatos A. M. T. A. R. B. a táblák alján — a házak falain elhelyezett ¹ *Zsidó kapu, zsinagóga, zsidó utcák* helyét jelölik meg e táblák. Fölidézik emlékezetünkben annak a többször megújuló zsidó közületnek sorsát, mely e történelmi falakon belül élte zsidó életét. Most a harmadszori pusztulás 250 éves fordulóján idézzük mind a három romlását a községnek, melyekben különböző formáit az elmulásnak szemlélhetjük: a Nagy Lajos korabeli kiűzetést, a *gérus*-t, a Mohács utáni törökországi elhurcolást, a *galut togármá*-t és az 1686 szeptember 2-án, a visszavívás napján, a teljes pusztulást, a *churban*-t.²

A GÉRUS

Nagy Lajos király térítői munkájának eredménytelenségén felháborodva — krónikásának elbeszélése szerint — az egész magyar királyság zsidóit oltalma alól kibocsátotta és elrendelte kiűzetésüket. Javaikban azonban nem bántotta őket. E királyi parancs vetett véget a budai Várhegyen alakult első zsidó gyülekezetnek, amely akkor több mint százéves multra tekinthetett vissza. Ott látjuk már a zsidóságot, mikor a tatárjárás után IV. Béla király megalapította a fallal övezett bástyás Buda várát, az akkor Ujpesti-hegynek nevezett dombtetőn. A község fejlődését mutatja, hogy már 1278-ban van temetője. A legrégebb Budán előkerült zsidó sírkövek 1278—1280-ból valók. Zsinagógáját a községnek 1307-ben említik. Ott volt a Fehérvárra vezető kapu közelében, amelyet *zsidó kapunak* is neveztek, mert a zsidó utcából nyílt. *E kaputól dél felé a mai királyi palota helyéig húzódott a zsidók negyede*, a Várhegy platójának délnyugati részén. Nem titokban, kilétüket rejtve osontak be a kapukon és népesítették be e városnegyedet a zsidók, *királyi biztatásra jöttek a pozsonyi és soproni zsidókhoz hasonlóan*. Zsidók betelepedésének előmozdítását célozta IV. Bélának a zsidók jogait tartalmazó oklevele, melyben személyüknek, vagyonuknak és vallásuknak királyi védelmet biztosított. Ezt az oltalmat vonta meg tőlük Nagy Lajos szigorú rendelete. Szomorú szívvel hagyták el a budai zsidó családfők házuk népével a megszokott falakat. A fehérvári kapun kilépve, még egy pillantást vetettek a kapuval szemközt fekvő templomukra.³ Majd mikor a hegylejtő aljára értek, ott a sírkert omladozó köveitől búcsúztak, melyek alatt szeretteik pihentek.

A történetíró csak azzal a száraz adattal tudja regisztrálni az első budai zsidó község pusztulását, hogy egy 1365-ből való oklevél egy kuriális házhelynek „a hajdani

¹ József főherceg palotájának kertfalán két azonos szövegű tábla, Díszter 15., XI. Ince pápa-tér 4, Bécsikapu-tér 7. számú házakon.

² A budai zsidóság történetét Büchler Sándor rabbi írta meg az óbudai és pesti községek történetével együtt pályanyertes művében: A zsidók története Budapesten. 1901.

³ Valószínűleg ennek helyére épült a Szent Zsigmond-kápolna, mely az 1687-ben készült városi tervrajz szerint a mai Honvédelmi Minisztérium területén állott.

zsidó negyedben“ történt királyi eladományozásáról szól. Valóban tehát kiűzetés, *gérus* okozta így az első község halálát. A szomszédos Ausztriában és Csehországban szóródtak szét a kiűzöttek, így írja Küküllei János esperes, Nagy Lajos életrajzírója.

A GALUT

Hosszabb multú és népesebb volt az a budai zsidó gyülekezet, melynek romlása Szolimán szultán mohácsi győzelme után következett be. Valószínűleg még Nagy Lajos korában ugyanis újjáéledt a budai zsidó község, mert 1382-ben a legnépesebb magyarországi zsidó községek Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Székesfehérvár sorában említik. Különös mértékben megnövekedett lakóinak száma Zsigmond király korában. Buda akkor fejlődik az ország igazi fővárosává. Ebben tevékenyen közreműködnek a bevándorlók. Most a Várhegy északkeleti oldalán a Szombati (Bécsi) kapu mellett találjuk utcáikat, de a Várhegy alatt elterülő Vizivárosban is nagyszámmal élnek, odaszorulnak a szegényebbek. A tekintélyes budai község férfiai működnek közre háromízben is Zsigmond királynál, mikor IV. Béla privilégiális levelének megújításáról, megerősítéséről és kibővítéséről kellett gondoskodni. Zsigmond leányához, Erzsébethez intéződött az az okmány, melynek aláírójaként először szerepel a budai zsidó község.⁴ *Ewer kuniglich gnaden underdanen und getrewe die juden gemein ewer kuniglich gnaden Stat Ofen.*“ Hivatkoznak továbbá a levélben még arra is, hogy Zsigmond és Albert királytól megkapták szabadságaik biztosítását, „*mit briflichen freytumb pegnadet*“ kérik, hogy továbbra megmaradhassanak szabadságaik élvezetében „*das wier in allem unseren freytumb gehalten werden, wann wier kein zuflucht haben nach got dann zu ewer kuniglich gnaden.*“ Különben az adózás ügyének újjárendezését kérelmezik. A budai zsidóság köréből emelkedett ki a Mendel-család, melynek tagjai Mátyás király korától a mohácsi vészig a magyar zsidóság élén a *prefektusi* tisztséget viselik, a zsidók királyának, „*Der Judenn kunig*“ -nak nevezi Mändleint egy Sopronban kelt végrendelet.⁵

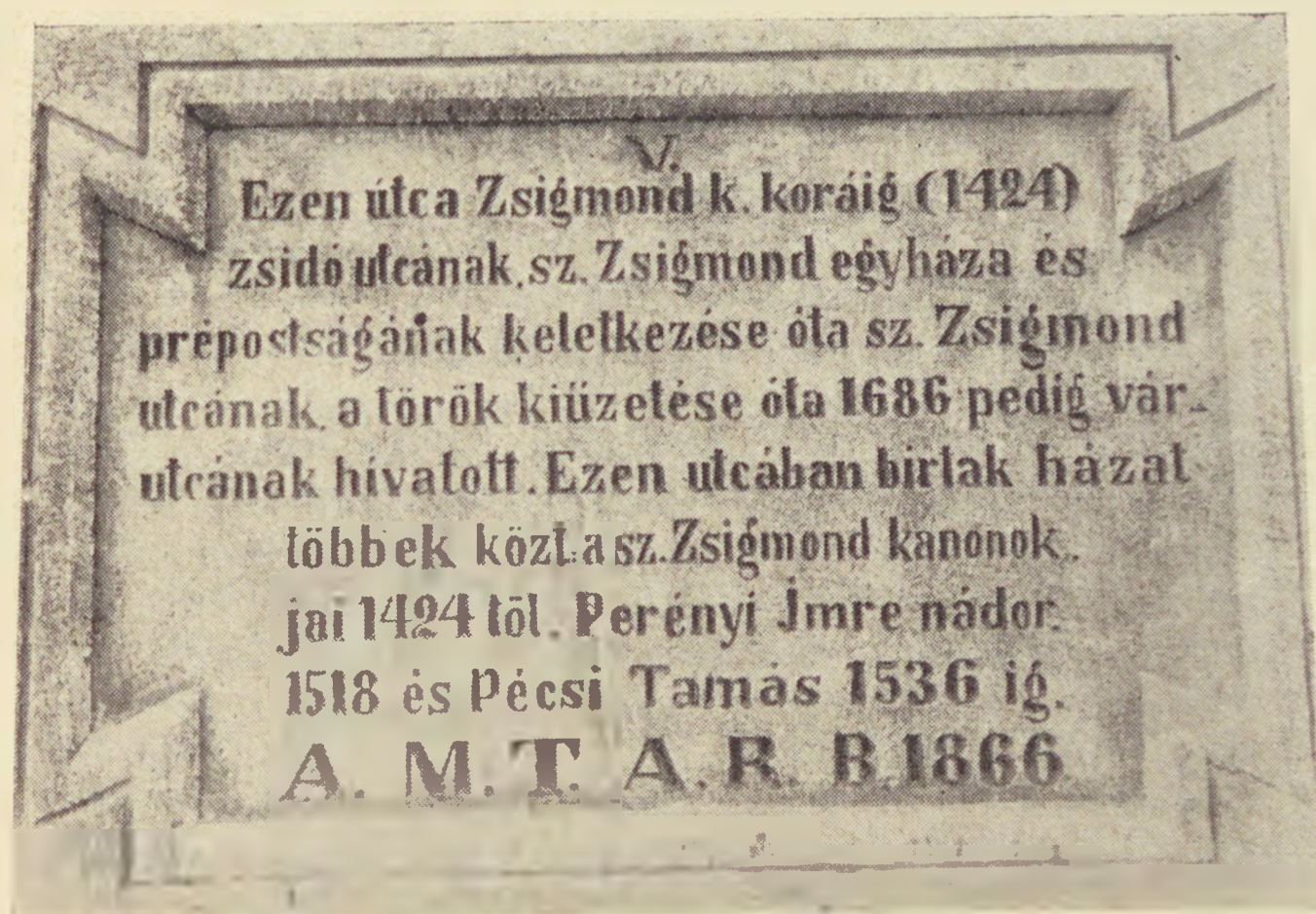
A magyar zsidóság e vezető községének lakóit vitte száműzetésbe a szultán, amikor Mohács után bevonult Budára és azt kifosztotta. Legnagyobb részt budai zsidókból került ki a Dunán elszállított 2000 zsidó fogoly. 1526 szeptember 22-én, szukkosz első napján, vitték le a foglyokat a vizi kapu lejáróján a hajókra. A szultán mint foglyokat hurcolta őket el, de Törökországban minden váltságdíj nélkül szabadonbocsátotta őket és lehetővé tette letelepedésüket nagy birodalmának városaiban, ahol más zsidó gyülekezetek mellett még hosszú ideig emlegetik a buduniak (budaiak) különálló községeit is. Oly számosak voltak a budai elhurcoltak, mondja egyik krónikása a kornak, hogy ha kiváltásukat követelte volna a szultán, ez a törökországi zsidóság vagyoni romlását okozta volna. Az elhurcoltak így új hazát találtak.

A CHURBAN

Ha a Mohácsot követő másfél évtizedben emlegetnek is a források egyes zsidókat Budán, község alakulásukról már csak akkor hallunk, mikor a város a török uralom

⁴ Kiadta Lukisics Pál, a Zichy Okmánytár XII. kötet 181. lap. 1931.

⁵ Sopron sz. k. v. története II. rész I. k. 134. l.



Emléktábla Budán

alá került országrész helytartójának főhelye lett, a nagy Szolimán szultán világbirodalmának északra előreugró erős bástyája. Ali budai basa 1582 szeptember 13-án kelt levelében írja Rudolf királynak a budai zsidókról: „az itt való szegény sidók (ki csak hatvankét ház...) *mind felsegeődnek smind az hatalmas császárnak az mikegjelmes fejedelmünknek hasznára leszeön az eő kereskedeseök.*“ Így vélekedtek a budai basák, „Magyarországnak gondviselői“ zsidó alattvalóikról. Nemcsak mint kereskedőket találjuk őket itt, de gyakran bizzák rájuk a különböző adók és vámok hárítását. A jóindulatú bánásmód mellett érthető, hogy ragaszkodnak uraikhoz. A 15 éves háború idején, a XVI. század fordulóján, mikor a császári hadak két ízben ostromolták Budát, segédkeztek a vár védelmében. A XVII. században a zsitvatoroki békét követő nyugalmas évtizedekben fejlődik az akkori zsidóság egyik legnagyobb gyülekezetévé a vár északkeleti szögletében elterülő zsidó negyed. Az alatta elhúzódó Vizivárosban is oly nagyszámmal laktak, hogy az egykori térképek azt *Judenstadt*-nak nevezik. Buda mint a jámbor rajongók községe ismeretes ekkor a zsidó világban. Az ál-messiás Sabbatei Cwi sok hívőre talál itt. Tekintélyes, nagytudományú rabbik állnak a község élén, a vallásirodalom ismeri nevüket.

Ahogy a Mohács előtti évtizedekben a budai és a magyar zsidóság élén a Mendel-család tagjai visznek nagy gazdasági és politikai szerepet, úgy az 1686-os ostrom előtti két évtizedben *Kohen* Efráim a budai „főpap“ és családja a szellemi élet irányítói. *Kohen* Efráim vallási döntvényei ismertetik meg velünk a virágzó község belső életét, míg veje a prágai születésű Schulhof Izsák „a régi, nagytekintetű és híres községnek“ szomorú végét írja le.⁶

Kohen Efráim halála évében, 1678-ban indul meg a község romlása. Szörnyű járvány pusztít Budán és Thököly kurucával betör a királyi Magyarországra, megnyeri a török támogatását és ezzel véget ér a hosszú béke korszaka. Nyugalomban, biztonságban éltek a zsidók eddig Budán, amely hely „oly kedves vala lakóinak“. Thökölyben a békebontót látják azért a gettó lakói. Lipót király békeszeretét gyöngeségnek véli a porta és a nagyvezér Thökölyvel szövetekezve, Bécs ellen támad. Budán előjelekről és cso-

⁶ Schulhof elbeszélését kiadta Kaufmann Dávid: *Megillath Ofen*. 1895.

dákról beszélnek, amelyek rosszra mutatnak és valóban a nagyvezér vert hada kiéhezve és leromlottan áramlik vissza Bécs alól. Oly nagy a rémület, hogy Budáról is már sokan menekülnek, de csak Visegrádig nyomul előre a győztes keresztény had. Majd téli szállásra vonul, hogy a következő év tavaszán friss erővel folytathassa a felszabadítás művét. 1684-ben 120 napig állja az ostromot Buda vára. Az ostrom idején elpusztult a Viziváros zsidó negyede. A várbeliek közül is többen a török birodalom belsőbb részei felé költöztek. *Kohen* Efráim fia, Jehuda, a Szentföldre megy, de azért mikor 1686-ban megindul a keresztény seregek nagy támadása, a padisah birodalmának ezen erős vára ellen, még mindig vagy ezer zsidó lakost számlálnak Budán. A hosszú ostrom minden nélkülözéseit és borzalmait átszenvedik. Az ágyugolyók és bombák pusztításai előtt a Várhegy barlangpincéiben keresnek menedéket.⁷ Tizenkét rohamot számláltak már a gettóban. Legtöbbször szombat napján indultak támadásra a császáriak. Bűnbánó imákat rebegve, halálra készült ilyenkor a zsidó utca lakossága. A rohamok visszaverésében a férflakosságnak segédkezni kellett. Szept. 2-án, Elul 13-án, indult végső rohamra az ostromló sereg a Várhegy északi fala és bástyái ellen. Már az előző rohamok idején is itt volt legerősebb a támadás, a zsidónegyed közvetlen közelében. A támadás most meglepte a védőket, kiknek nagyrésze — mint a zsidó elbeszélő mondja — fáradtan pihent a pincékben. Már délután öt óra volt, mikor megszólaltak a kis Svábhegyen a rohamra hívó ágyuk. A császári seregnek az északnyugati rondellánál (ahol most Görgey szobra áll) sikerült bejutni a várba, míg a brandenburgiak a bécsi kapuhoz közel mászták meg a falakat. A védők oldalba támadva hátrálnak az utcák bejáratát elzáró sáncok mögé, de már nem tudják eltorlaszolni azok nyílásait a nyársbakokkal. A győzelem mámorától ittas katonák berohantak és kezdődik a szörnyű utcai harc. A bosszúvágy első áldozatai közé tartoztak a budai zsidó negyed lakói. A váratlanul megjelent sereg előtt sokan a templomban kerestek menedéket. De nyomukban voltak a muskétások és huszárok. E templomi vérengzésről mozgalmas megható képet ad „*Megillath Ofen*“. Sokan a zsidó utca mögött húzódó keleti várfal mentén keresik a Duna felé vezető lejárókat, kétségbeesésükben a várfalról ugranak a mély árkokba, ahol összetört tagokkal terülnek el. Akik lejutnak a Dunához és hajókon próbálnak menekülni, a vizirondellánál (a mai Ybl

⁷ E barlangpincék feltárása most van folyamatban, a budai előljáróság épületéből nyílót a nagyközönség is megtekintheti.



Gúnyérem a zsidókra és törökökre Budavára visszafoglalásakor, 1686

Miklós-tér táján) hajduk kezébe kerülnek. Sokan kerestek menedéket a mély pincékben, de a mindenütt zsákmányt hajszólo katonák itt is rájuk bukkannak. A győztes vezér ugyanis szabad prédára engedte a várost. Bizonyára nem tartozott a nagyon lágy szívű emberek közé Dietz mester, a brandenburgi választófejedelem felcsere és udvari borbélya, mégis azt írja „ich bin erstaunet, was da ist vorgegangen, dass auch Menschen viel grausamer als Bestien gegen einander sich bezeigten.“⁹ Négyezer halottat számláltak össze az elfoglalt város kitakarításakor. A zsidó halottak közül hetvenkettőnek nevét őrizte meg a kegyelet. Aorms ősi községének *Memorkönyvében*. (Ma a Bodleiana kincse.)

Nemcsak a várbeli zsidóság sejtette sorsát, a cseh és morva nagy zsidó községek is aggódva tekintettek kezdetől fogva a győzedelmes ostrom befejezése elé. Ez magyarázza meg, hogy az akkor már nagytekintélyű Oppenheimer Sámuel bécsi udvari ügynök, Hoffaktor és hadsereg-szállító közbenjárását kéri az udvarnál. Ez eredményes is volt, mert Lotharingiai Károly hercegnek, a fővezérnek, nevében többször is kihirdették a vívóárkokban: kimélik majd a várbeli zsidók életét. Azonban csak az első bosszúvágy kielégítése után tettek eleget a fővezéri parancsnak. Meg is jegyzi egy angol hadimérnök naplójában: „A megszárlás kisebb volt, mint várták. Ámbár a csata hevében megöltek asszonyokat és gyerekeket, mégis több kegyelem adatott, mint a németek kegyetlenségétől várni lehetett.“ Őnfeláldozó tevékenységet fejtett ki a várbeli zsidók megmentése érdekében egy prágai zsidó ifjú, *Szender Tauszk*, kinek családjában hagyományos volt a foglyok kiváltásában, a pidjan sevujim emberszerető munkájában való fáradozás. Az ő dicséretét hirdeti az egyik budai menekült, Áhron ben József: Ein schön neu Lied von Ofen, című zsargon versben.¹⁰ Már hetekkel az ostrom győzedelmes befejezése előtt Tauszk a táborban tartózkodott és eljárt a fővezérnél a várbeliek megmentése ügyében. A rohamozó csapatokkal siet a városba, nyakába akasztva a fővezér menlevelét, igyekszik a még feltalálható zsidókat a temp-

⁹ Károlyi Árpád: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Második kiadás. 1936. 374 l.

¹⁰ E versről részletesen ír Fürst Aladár: Buda visszafoglalásának irodalmi emlékei. Izr. Magyar Irod. Társ. Évkönyve. 1936.



Szender Tauszk levele a budai menekültekért. Breslaui Stadtbibliothek

lomba terelni, amely előtt kitűzi a császári zászlót és őrséget helyez oda. Magas váltságdíjat ígér a foglyokért és vállalja a kezességet a megállapodott összegért. Így sikerül néki 274 embert megmenteni és nem feledkezik meg a rémület ez óráiban a Tóra-tekercek összegyűjtéséről sem, harmincötöt sikerült összeszednie.

Az egész város már a császáriak kezében volt, de a mai királyi palota helyén állott belső várban még tartja magát a török végső elkeseredéssel és csak órák múlva adja meg magát, az itt vezérlő bajor választófejedelem kegyelem-ígéretében bízva. Itt a védők között húsz zsidó férfiú volt, aznap ők voltak sorosak a szolgálattételben, ezekre is kiterjedt a kegyelem. Még szeptember 2-án éjjel több helyen kigyulladt a város, a zsidó forrás a töröknek tulajdonítja a gyújtogatást, de inkább valószínű, hogy a fosztogató katonák, akik a szabad prédára engedett városban fáklyák és kanócok világánál folytattak kutatást értékek és kincsek után és azok gyújtogattak. Így „a zsákmányra éhes, dulás ördögétől megszállt katonák“ okozták a város teljes pusztulását. Oltásra nem gondoltak, éjszakan át az égés borzasztó tűzvészé fokozódott. Szeptember 3-án már csak az a része a városnak áll lángokban, amely még nem hamvadt el. A zsidó utca helyén üszkös romok és csupasz falak meredeztek az ég felé. Elpusztult a Bécsikapu közelében állott zsinagóga és annak genizájában tűz emésztette meg a hetvenkét megölt zsidó férfi, nő és gyermek holttestét, melyet a várfal keleti fala mellett húzódó temetőben óhajtottak eltemetni véreik másnap.

Így semmisült meg tűzben néhány kegyetlen óra alatt „a száműzetés e legtekintélyesebb gyülekezete“.

Szántóné Kaszab Ilona: Keresés

*Engem meg nem ingat Istenhitemben semmi sem,
mint könnyű szél a gyenge fát,
de mégis, mikor fohászom Hozzá küldöm,
dalos beszéddel,
panaszos dicsekvéssel teszek vallomást,
hogy hűséges szív vagyok;
buzgón mormolva száz imát,
mint nagy ünnepkor templomi áhítatban:*

*mikor a félelmetes kürtöt fujja
kántorunk*

*és mindnyájan fenhangon együtt
imádkozunk,*

*Én egymagamban egész zsinagóga!
Könyörgöm esdve,
mikor vérharmatos a reggel,
Imára hajlok este.*

*Holdsütéses éjjelen lesem,
akár szokatlan szállásán az idegen,
aki tolvajt kémlelve fél, remeg,
majd itt, vagy ott talál! —*

*Míg én, óh! éppen attól tartok én,
hogy Akit keresek nem találok,
nem lelem a földön,
ez idegen helyen!*

*Vagy tolvaj tört be mégis talán,
és ellopta az Istenem!? —*

TERSÁNSZKY J. JENŐ: CHAJEM A BAJTÁRS

Chajem egy éjjel, marsközben került közibénk.

Hogy micsoda zűrzavar volt egy ilyen éjjeli mars, a hadrakelt seregben, a világháború őszén, Galiciában?

Félméteres sár, amit folyton mélyebbre szántottak a szüntelen vonuló ágyúk és municiószekerek kerekei. Éjjeli vaksötét, olyan köddel súlyosbítva, hogy abban fényes nappal sem lehetett volna látni. Pisla lámpások, fáklyák körül kavargó, veszekedett ordítás...

Egy ilyen éjjel szakadt el Chajem a saját osztagától. A szappöröktől.

Azaz, hogy a mi menetelő harcos századunk közé keveredett Chajem, ez a kicsike zsidó, egy kétakkora lapáttal, mint ő maga és a sötétben a mi egyik altisztünk oda-parancsolta, odarúgdosta közibénk, mert azt hitte, hozánk tartozik. Aztán Chajem sodródott velünk és teljességgel a saját elhatározásából, közöttünk is maradt.

Hogyan lehetett ez? Hiszen a század manipulánsa a hadrakelt seregnél is névszerint evidenciában tartotta a létszámot... Ezt kérdi valaki?

Hát először is a háborúban, pláne az első ütközetek és előrenyomulások, visszavonulások zavaaraiban, nem egyszer adódtak helyzetek, amikor fölfüggesztődött minden szabály. Ide-oda löktek embereket, egy szolgálati jeggyel, sőt anélkül és az ördög krétázott tovább róluk.

Chajemnek a szappör osztaga, amelytől elszakadt, senki sem tudta merre van, hová parancsolták? Ha akarja, akkor is nehéz lett volna a nyomába találni. Ő pedig nem akarta. Kijelentette büszkén:

— Ha már valaki fölveszi az angyalbőrt, akkor legyen katona, ne pedig útkaparó, napszámos! Én igenis, jelentkezem a tűzvonalba, frontharcosnak, nem lapátolom többet a latyakot, mint szappör!

A század majd megpukkadt a kacagástól, amikor Chajem, a törpe, szakállas kis gnóm ezt a szavalatot először tartotta meg. Aztán százszor elismételtették vele. Ugrották őt, hogy: meg kell mutatnia, hogyan döfi le az oroszokat, ha majd szuronyrohamra kerül a sor?

És így tovább! Chajem a század kedvence lett. Minden pihenőnél Chajem volt a főattrakció. Pláne egyszer azt jelentette ki, hogy a szappörök csákánya veszedelmesebb fegyver a közelharcban, mint a szurony. A szuronydöfés elől félre lehet ugrani, vagy félre lehet csapni a szuronydöfést és akkor vége. De ha valaki egy csákánnyal hadarászik, az ötször is odavághat vele.

Hát erre Chajemnek rögtön kerítettek egy csákányt és rohamra indították vele, láthatatlan ellenség ellen.

Karácsony szombatján a Dunajec töltésébe vájt lyukban tanyázott a század, mint közvetlen tartalék.

Az első vonalból szakadatlan hallatszott a fegyverropogás, gépfegyverkattogás, csakúgy, mint máskor. Gránát éppúgy robbant és srappnell éppúgy pukkant hátrább.

Valamiféle ünnepi hangulatot legfőllebb az mozdíthatott elő, hogy a század konyhájától az az avizó jött: estére disznópörköltet kap a legénység vacsorára és dupla adag bort, meg cigarettát.

Hát igen! Ez is valami. De aki künn volt a fronton, az tudja, hogy a bakaszív sóvárgásának a húsnál szesznél, dohánynál fontosabb tárgy volt az édesség. A cukrot, a majsolni való édességet rémesen nélkülözte a bakaság. És hát hallatszottak szóbeszéddek, hogy rengeteg csomag mézeskalács és más ilyen csemege érkezik majd a hadseregnek a karácsonyi ünnepekre. De hogy mikor? Talán hetek múlva.

Nos, ezen a fájdalmas nélkülözésen segített a századnak Chajem.

Egy jókora falu volt mögöttünk és szétszórt majorságok. A lakóik persze elszöktek az első gránátdurranásokra, vagy kilakoltatták őket, mint gyanús elemeket.

A parancsok erősen tiltották katonáknak fosztogatni járni a faluba. Csakhogy erre a halálbüntetés sem volt elég szigorú, hogy a baka ne *lopjon*, ahol lehet. Szép ben-szültött szláv kifejezéssel „zábrálás“-nak nevezték a vitézek azt a műveletet és rendesen az esthajnal, vagy reggeli pirkadat idején bonyolódott le.

Chajem is ezt az időt használta föl portyázó körútjára. Sőt szerencséjére még köd is terjengett aznap délelőtt.

Elég az hozzá, hogy Chajem szenzációs zsákmányra tett szert ünnepszombat reggel a faluban. Fölfedezett egy elhagyott méhest, a méhesben pedig vagy öt kast telis-tele finom rástos mézzel.

Nosza Chajem rögtön csapott a ház körül magának egy nagy csöbröt és színültig töltötte meg mézzel. A vödör fö-lén keresztül botot dugott. Ezzel állított vissza a századhoz.

Ez még semmi! De ugyanabban a házban viaszgyertyát is talált Chajem. Azt a kosárszerűen összefonott vékony gyertyát, amiből egy hosszú szál elég egy fél napot. Csujes templomok ismert dísze ez.

Nagy dolog volt ez szintén! Azért, mert borzasztó inség uralkodott a legénység közt a világító eszközök dolgában is. Csak tiszték és rangosabb altiszték gyújthattak világót, jól elfödve. A szegény bakáknak a hosszú téli éjjeleken a sötétben kellett kuksolni és tapogatózni.

Most aztán Chajem hozott világító eszközt egy ezrednek valót.

Külön dícséretére szólva, Chajemnek eszébe sem jutott, hogy a lelt kincset elrejtse a maga számára. Okosan, nagyon okosan, nem szólott egyelőre senkinek, hogy mit hozott. Mert, ha ő maga kezdte volna szétszítani a kincset, hát agyontolongták volna őt a bajtársak, kis gyámoltalan alak léte és talán föl is rúgták volna neki a mézes csöbrét. Nem! Chajem elment a szolgálatvezető altiszthez, megsúgta neki, hogy mit hozott és kérte, hogy ő ossza szét a századnak. Csak azt kötötte ki Chajem, hogy ő is jelen akar lenni az osztásnál, nehogy az altiszt urak között elsikkadjon a méz és gyertya. Minden bakának kapnia kell belőle egyenlően.



Julie Wolfthorn (Berlin): Hedwig Lachmann Landauer

Így is lett. Minden harcos majdnem egy félcsajka mézet kapott és egy nadrágszij hosszúságú gyertyát.

Irtózatos tohzódás keletkezett a században. A bakák orra, füle, haja ragadt a méztől és egy baráti kézfogás félóraig tartott ilyen ragadós tenyerekkel.

Chájemet ünnepelte, éltette minden ajak. Ő volt valóban az ünnepszombat hőse.

No, de este megérkezett a menázsi, a konyhától. Ezúttal vele jött maga a manipuláns őrmester is. Mert szigorúan számon kellett tartani a létszámot az osztásnál.

Ugyanis sokszor megesett, hogy a nagyobb étvágyú bakák hirtelen megették az adagjukat és másodszor is jelentkeztek. Zavarok voltak mindig ekörül. És a gyámoltalan közvitéz szakácsok nem tudtak kellő fegyelmet tartani. Most pedig a disznópörkölt drága vacsora volt, a cigaretta és bor adag is kettős, hát azért jött föl ellenőrzőnek a manipuláns és rendes névsorolvasás keretében kapta meg a század az illető porciókat.

Nahát, az elhízott, megkímélt és elbizakodott manipulánsőrmester kontrolljával, a vacsoraosztásnál három, vagy négy baka, mint illetéktelen, kimaradt a névsorból. Ezek mind máshonnan szegődtek a századhoz, útközben. Köztük a kis Chajem is.

A manipuláns könyörtelen volt. Hiába kiabálták a bakák, hogy: a kimaradottak régen a századdal vannak. Hiába sírtak és zúgolódtak a delikvensek. Hiába emelt szót a szolgálatvezető is Chajem mellett külön!

A hivatalos létszám fölött a gonosz manipuláns disponált. És ő könyörtelen volt.

Még az is meglehet, hogy: irigyelte a Chajem népszerűségét. Még az is meglehet: dühös volt, hogy a dicsőséges disznópörköltet nem fogadta olyan ovációval a Chajem mézével magát telezabált század... Mit tudni egy frontmögötti, brancsbeli, félkatona lelkivilágából!

A manipuláns nem engedett hivatalos szigorából.

A dolog vége az lett, hogy a szolgálatvezetővel együtt bementek a századparancsnok földözékébe. Tegyen igazságot a fölöttes hatóság!

A századparancsnok egy tartalékos hadnagy volt. A legjobb és legérzékenyebb szívű ember a világon. Bankhivatalnok volt civilben és feleséges, családos ember. Utálta a háborút, utálta a katonamundért. De a vértanuk önmagukhoz kegyetlen szigorával tartott ki a kötelessége mellett és respektálta, rettegte a hadvezetőség minden képtelen rendelkezését.

Külön dühös és elkeserült volt, hogy a karácsonyestét egy ilyen állatnak is rossz gödörben kell töltenie. Póstat nem kapott hazulról. A gyomra savas volt a hadikosztól. Agyon cigarettázta idegeit. Deliriumos is volt egy kicsit a sok gyógyszernek használt rumtól. És pedig hol könnyező, hol őrjöngéses rohamok környékezték.

Jelenleg éppen ez uralta kedélyét, a vak ingerültség.

Mikor tehát a manipuláns őrmester előadta neki, hogy:

— Hadnagy úrnak alázatosan jelentem, négy más alakulatoktól került ember van a századnál, akiket azonnal csapattestükhöz kellene irányítani, mert különben kellemtlenségünk lehet belőle!

Hát a hadnagy dehogyis várta meg a szolgálatvezető altiszt külön jelentését. Hogy van méltányosság is. Karácsonyeste van! Nem veszik itt a harctéren olyan pontosan a régi békebeli reglama buta utasításait... A hadnagy rendelkezett:

— Kisérje le őket a napos a konyhához és át kell adni őket a tábori csendőrség legközelebbi parancsnokságának. Szállítsa őket, ahová akarja!

Ez ellen nem volt apelláta.

A Chajem harcos karriérének befellegzett. Három

társával együtt, mint szökevényeket kísérték le őket a századtól.

Ám az egész karácsonyestén, a töltésbe vájt nyomorúságos odukbán, mindenütt a Chajemen esett gyalázatos méltánytalanságról tárgyaltak dohogva, morogva, az összedugott fejek.

A köpenyegeken, hajszonokon, még ott ragadt a méz, amit Chajem hozott. A gyertyavilág órá emlékeztetett, hogy azt ő szerezte a szeretet legnagyobb ünnepestéjének fényéül, igazán szószerint mondva. És pont ő az, akit ki-ebrudalnak onnan...

Timár Magda: Mint a szemgolyó...

*A jeruzsálemiek mondogatták egymásnak,
mikor az áldón föléjük terülő lombok alatt
üldögéltek és amikor már a hold is
töprengve bámult az égen:*

*„A világ olyan, mint a szemgolyó, —
a fehér része a tenger, mely a nap
sugaraitól fényesen ring,
mint bölcsőjében
az áldott mosolyú gyermek.”*

*A világ olyan, mint a szemgolyó, —
Irisze a föld, a fekete föld,
a barna, a jóillatú föld
a gyenge füvekkel, a kalászos föld,
az alázatos, titokzatos ölében
Isten áldásával.*

*A világ olyan, mint a szemgolyó, —
pupillája Jeruzsálem,
a városok városa, amely felett
sietős, nehéz útján is megáll a nap
és óriási tenyerét,
mint arany pálmalevelet tartja felette.
És hullanak a sugaraí,
mint a búzaszemek.
Megállnak az uccákon
a sötétszemű emberek
és ajkuk imára rebben.*

*A világ olyan, mint a szemgolyó, —
a kép, amely a pupillán
tisztá fényben jelenik meg: a templom.
A templom, amely felé sóhajok szállnak
és fáradt kívánságok
vonszolódnak ezüst fonálon:
holdsugáron és piros fonálon:
hajnali fényben és aransugáron
ereszkednek alá a napból.*

*A világ olyan, mint a szemgolyó, —
óriási, vergődő, vágyódó szem a föld
mintha a zsidók e szem
könnyeiből születnének
és könnypatakokból
indulnának messzire, messzire,
megkövesült könnycseppeken át —
az útra, amelyen örökké,
örökké szenvedni kell.*

DR STEIN ARTUR: BIHARI SÁNDOR IGAZOLÁSA

Patai Józsefnek minden megnyilatkozása megérdemelten súllyal bír. Épp ezért fokozottabban kötelesség egy kétségtelenül jóhiszemű tévedését helyreigazítani.

A Mult és Jövő januári számában hangulatos cikket írt dr. Patai József a Magyar Zsidó Múzeumról és többek között megemlíti, hogy *Bihari Sándor, a hírneves festő — kitért. Tény azonban, hogy Bihari Sándor nem tért ki és ha nem zsidó temetőben alussza is örök álmát: Bihari Sándor sosem szűnt meg magát zsidónak vallani.* Lehet, hogy ha illetékes és felekezeti tényezőink kellő súllyal és eréllyel lépnek fel annak idején, úgy ma Bihari Sándor földi maradványai zsidó temetőben pihennének.

Bihari Sándor ugyanis, aki *A betyár, Bíró előtt*, stb. festményeivel világszerte dicsőséget szerzett a magyar névnek és a zsidóságnak, egy szolnoki katolikus tanítónőt vett el feleségül. Házasságukból két leánygyermek származott. Házaseletüket főleg az zavarta, hogy a feleség mindenképpen rá akarta venni világhírű férjét, hogy hagyja el ősei hitét és térjen át a katolikus vallásra. De Bihari Sándor tántoríthatatlanul ragaszkodott ősei hitéhez.

Amikor aztán Bihari Sándor súlyos beteg lett, bizonyára nem minden tendencia nélkül vétette fel magát a pesti izr. hitközség Zsidókórházába.

Felesége állandóan ott volt a betegágya mellett és féltően őrködött, hogy senki se zavarja a beteget. 1906 március 19-én mégis beengedett a nagybeteg szobájába három férfit, akiknek távozása után a betegápolónő elbeszélése alapján csakhamar az a megdöbbentő hír terjedt el, hogy a nagybeteg festőt a Zsidókórházban megkeresztelték: a március 19-iki három látogató egyike ugyanis egy katolikus káplán volt, a másik kettő a tanu szerepét töltötte be, a káplán a beteg szobájában felöltötte egyházi jelvényeit és a nagybeteg Bihari Sándort megkeresztelte.

A kórház vezetősége tiltakozott ez ellen és Bihariné, hogy minden komplikációnak elejét vegye, saját felelősségére mentőkkel átszállíttatta a nagybeteg Bihari Sándort a Vöröskereszt-egylet Erzsébet-kórházába, ahol Bihari Sándor 1906 március 28-án meghalt.

Halálának hírére a budai izraelita hitközség és Chevra Kadisa, valamint a pesti izraelita hitközség rabbínátusa és Chevra Kadisája Budapest Székesfőváros tanácsához és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez sürgős előterjesztéssel és kérelemmel fordultak: adassák ki Bihari Sándor elhunyt festőművész hült tetemét, hogy zsidó temetőben, zsidó rítus szerint temethessék el.

Budapest Székesfőváros tanácsa már másnap, 1906 március 29-én tartott ülésén foglalkozott az előterjesztéssel és kérelemmel és 60083—1906. I. szám alatt a következő határozatot hozta:

„Miután az áttérés és illetőleg az egyik felekezetből való kilépés a másik vallásfelekezethez való belépés törvényes vagy nem törvényes voltának elbírálása kérdésében a tanács hatósági jogkörrel nem bír, és ennél fogva annak megállapításába, hogy Bihari Sándor mely vallásfelekezethez tartozandónak tekintendő, illetékesség hiánya miatt nem bocsátkozik.

De nem teljesítheti és ugyanezért elutasítandónak találta a tanács a temetésnek az izr. hitközség által való eszközlésének kimondására irányuló kérelmet is, mert a temetéseknek miként való eszközlése az illető család leg-sajátabb magánügye és így a tanács a folyamodó izr. hitközségnek és rabbínátusnak erre vonatkozó kérelmére még abban az esetben sem tehetne rendelkezést, ha Bihari Sándornak izr. vallásfelekezethez való tartozandósága minden

kétségen felül álló tény volna; — már pedig ezzel szemben Ujvári Ignác és Zombori Lajos festőművészek jegyzőkönyvi nyilatkozata szerint a tárgyi tényállás az, hogy Bihari Sándor a római katolikus vallásra tért át, — a Budapest, terézvárosi plébánia-hivatal által folyó évi március hó 29-én 762. szám alatt kiállított keresztlevél igazolása szerint pedig folyó évi március hó 19-én e vallásban meg is keresztelkedett.

Miről a folyamodók felzetten azzal értesítettnek, hogy e határozat ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt felelbezással élhetnek, amely a tanácsnál nyújtandó be.“

Az érdekeltek a határozat ellen jogorvoslattal nem éltek, aminthogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium döntését sem sürgették, utóbb el is tekintettek ettől.

Ily körülmények között került Bihari Sándor a nem-zsidó temetőbe. Volt a Bihari-eseten kívül még számos hasonló eset. Mindezekkel foglalkozom sajtó alatt lévő „A zsidók köz- és magánjoga Magyarországon“ című munkámban. Itt még csak annak megállapítására szorítkozom, hogy a tanács azon elvi megállapítása, hogy „a temetéseknek miként való eszközlése az illető család legsajátabb magánjoga“ — egyáltalán nem helytálló.

Ha Bihari Sándor nem is pihenhet zsidó temetőben, nincs jogunk róla lemondani, aki hűségesen és szilárdan kitartott zsidósága mellett, mindaddig, amíg eszméleténél és öntudatánál volt. Ennek a megállapításával tartozunk Bihari Sándor emlékének.



H. Barczinsky (Berlin): Vízhordó

DIZENGOFF ÉS A TELAVIVI KIKÖTŐ

(Tel-Aviv város Értesítője hatalmas számot szentelt Dizengoff emlékének. Ebből vesszük az alábbi érdekes adatokat:)

1912 júniusában, két évvel Tel-Aviv alapítása után, Méir Dizengoff, a községtanács elnöke beszédet tartott, melyben különösen a tengerparti területek fontosságát emelte ki és a tanács nevében engedélyt kért ezeknek a területeknek a megvásárlására. „Nemsokára — mondotta — utat kell nyitnunk magunknak a tengeren át.” Valóban, már a következő évben annyira terjedt a város, hogy a tenger lett a nyugati határ. Ettől kezdve állandóan harcolt Dizengoff a telavivi kikötőért. Éveken keresztül eredmény nélkül folyt ez a harc. Végül, 1924-ben, engedélyt kapott a város a kormánytól egy móló építésére, de azzal a feltétellel, hogy ezt csakis sportcélokra szabad használni. A következő évben Dizengoff feliratot intézett a kormányhoz, melyben így ír:

„Napról napra világosabbá válik előttünk, hogy még ha meg is indulnának a jaffai kikötő kibővítési munkálatai, ez a kikötő nem lenne képes lépést tartani Tel-Aviv import-szükségletének növekedésével. Ebben a kérdésben, lelkiismeretes vizsgálat után csak egyetlen megoldás bizonyul lehetségesnek — és ez egy kikötő építése Tel-Avivban.

Kétségtelen, hogy a telavivi kikötő építése igen áldásos volna a jaffai kereskedelemre nézve is.

Három éve folytat már tárgyalásokat Tel-Aviv városa a kormánnyal, hogy engedélyt — csak engedélyt — kapjon kikötő építésére. Nem kérünk ehhez semmi segítséget. És mégis, a kormány minden kielégítő ok nélkül útját állja fejlődésünknek, csak azért, mert ez esetleg kellemetlen lehet némelyeknek, akiknek a fejlődése nem tud lépést tartani a mienkkel. Ugyanúgy, amint magunk fedezzük közügyeink, iskoláink és kórházaink minden költségét, annak ellenére, hogy mi fizetjük az adók legnagyobb részét, nem kapunk a kormánytól semmi támogatást sem, — ugyanígy hajlandók vagyunk a telavivi kikötőt is a saját költségünkön felépíteni, a kormánytól nem kérünk semmi mást, csak engedélyt erre.

A város terjed a tenger felé és a fejlődése kiutat keres a tengeren. Azok a tömegek, melyek a várost építik, akiknek érdekük, hogy a város nőjön, normális és természetes feltételeket követelnek munkájuknak, életüknek és fejlődésüknek!“

1933 októberében, a haifai kikötő ünnepélyes megnyitása után „*Adjatok kikötőt Tel-Avivnak!*“ című cikkében, miután örömmel üdvözli az akkor felépült haifai kikötőt, megismétli Dizengoff a régi követelést: „Remélhetőleg nemsokára a kormány maga is be fogja látni, hogy a jaffai kikötő még a haifaival együtt sem elegendő az ország kereskedelme számára. Ma, amikor az import és az export egyaránt rohamosan növekszik, *szükség van még egy kikötőre és ezt a Jarkon torkolatánál kell megépíteni!* Két év múlva, 1935-ben, mikor az első zsidó hajó, a „*Telaviv*“ kifutott a tengerre, Dizengoff üdvözlő levelében annak a reményének adott kifejezést, hogy *nemsokára a zsidó hajót a telavivi zsidó kikötőben fogadhatják.* De még egy év kellett hozzá, hogy álma elérkezzen a megvalósulás kezdetéhez. Végre, a zavargások hatása alatt a kormány engedélyt adott a kikötő építésére. *Dizengoff betegágyából kelt fel, hogy a munka megindulását láthassa.* „Ez aztán már munka — kiáltott —, Tel-Avivnak kikötője van, ma végre önmagunknak dolgozunk. *Nagy kikötő lesz itt!*“ Később így szólt: „Ha én lennék a külföldi lapok tudósítója, ezt sürgönyözném nekik: Zavargások vannak az egész országban — és Tel-Avivban kikötőt építenek!“

Egy hét múlva nagy ünnepélyt rendezett Tel-Aviv az új kikötő örömeire. Az ünnepélyen Dizengoff is felszólalt és beszédét így fejezte be: „*Nem tágitunk a telavivi parttól! Itt valaha nagy kikötő lesz, ahonnan hajók fognak kifutni a világ minden tája felé. Új feladatok nyílnak meg az ifjúságunk számára: kikötő, hajózás, halászás — egy egészen új világ! Bevándorlók jönnek, árukat hoznak és elviszik az ország termését. Erős, szabad, munkahódító nemzedékre van szükség ehhez. Mert kiszállunk a tengerre és semmi sem tarthat vissza minket. És mindez valóra fog válni, csak hit és akarat kell hozzá!*“

KOREIN DEZSŐ: SIPŐCZ JENŐRŐL

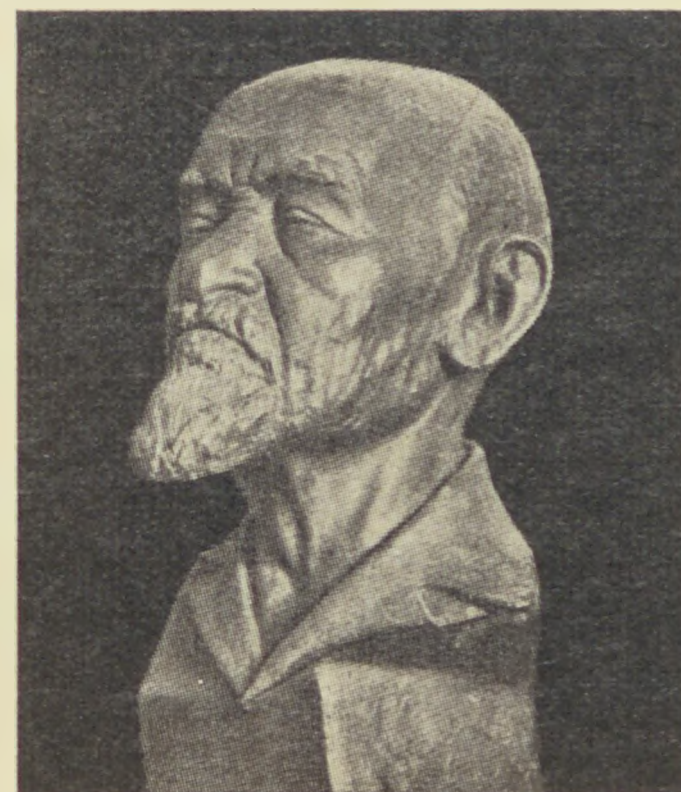
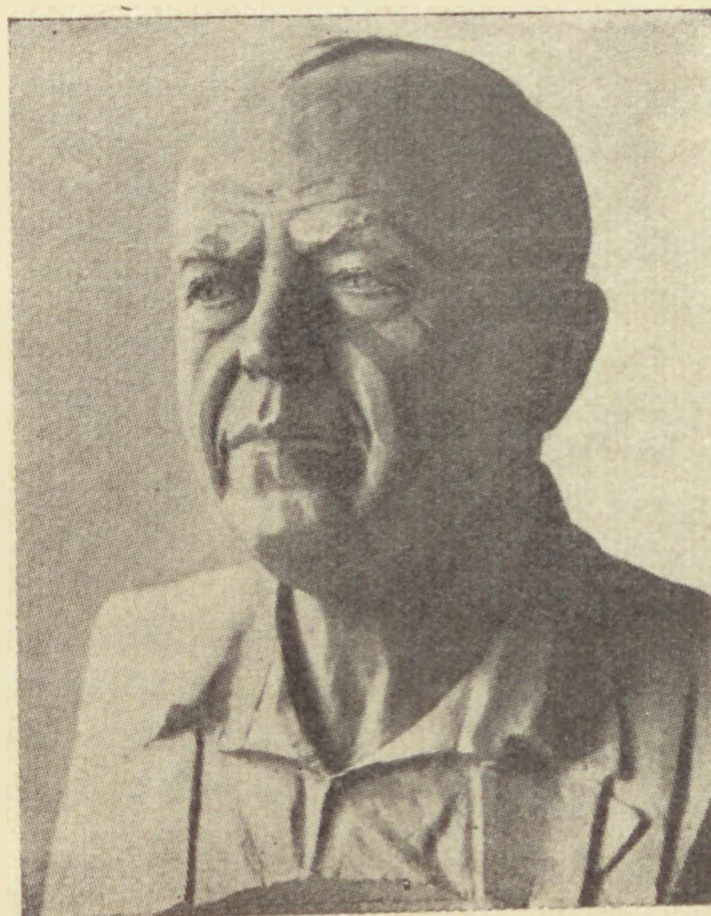
Sipőcz Jenő főpolgármester elhunytával kapcsolatban alábbi érdekes adatot közli velünk Korein Dezső volt törvényhatósági bizottsági tag, aki gyakran érintkezett a főpolgármesterrel, sőt barátságát és bizalmát bírta:

„Egyízben a husvét előtt azzal állítottam be az akkori polgármesterhez: — Méltóságos uram, egy panamáügyben jövök most. — Olyan panamában, amelyet te hozol, én is benn akarok lenni — mondta nevetve. — Hát tulajdonképpen miről is van szó? — A szegény vallásos zsidók most husvétunk alatt nyolc napig majdnem valósággal éheznek, mert kenyeret nem ehetnek, pászkat pedig a hitközségek nem adhatnak annyit, hogy abból jóllakjanak. Burgonyát kérek tehát részükre a várostól. A karácsonyi ajándékok ugyanis főleg a szegénysorsú keresztényeket illetik. — Hát elég lesz erre két vagón? — kérdezte. — Kezdetnek — mondtam — elég, de lassan feltornászhatjuk idővel négy vagónra. — Részemről rendben van, kedves barátom, a többi beszéld meg Liberrel. — Az akkori szociálpolitikai tanácsnok, a megboldogult Liber Endre tudvalevőleg éppen olyan nemesveretű és jólelkű főtisztviselője volt a fővárosnak, mint maga a polgármester. Így tehát egészen símán ment a „panamánk“. Azóta ez a szeretetadomány évente megismétlődik.

Névnapja alkalmával személyes költségére rendszerint ezer szegény gyermeket vendégtelt meg. Egyízben felmentem őt üdvözölni és említettem, milyen kár, hogy a polgármester jóságát az én vallásos zsidó szegény gyermekeim nem élvezhetik. Azon segíthetünk, mondta, és belenyúlt pénztárcájába és átadott nekem kétszáz pengőt azzal, hogy vendégljük meg a mi kis szegény zsidó gyermekeinket is. Az összeget köszönő levél ellenében átadtam a Budapesti Orth. Izraelita Nőegyletnek.

*

Mult évben egy vasárnap kéretett magához Kelenhegyi úti villájába. A szóbanforgó ügy letárgyalása után azt kérdezte tőlem, nem csuklottam-e tegnap, mert baráti körben rólam beszéltek. — Tulajdonképpen miről volt szó? — Egyhangúlag megállapítottuk, hogy te mily derűs és jóidegzetű ember vagy, aki mindent nyugodtan fogadsz és nem jössz ki a sodrodból. Mi lehet ennek oka? — Egyszerű a válaszom, méltóságos uram — feleltem. Ha valaki engem megért, úgy elsősorban te vagy az, mint vallásos katolikus ember. Hiszel a túlvilági életben? — Természetesen és mély-séges vallási hittel — válaszolta. — Akkor rendben vagyunk. Én mint vallásos zsidó a túlvilági életre helyezem a fősúlyt, nem erre az ideiglenes, rövid s bizonytalan, szenvedésekkel telített földi létre, amelyen gyakran idő előtt, legszebb férfikorban távoznak el az emberek. (Sajnos, ezt a megállapítást most az ő korai halála is igazolta.) Előfordult már, hogy délután beszélgettem valakivel és másnap gyász-hírét olvastam. Ez az, ami engem életfilozófiámra és nyugalmamra nevelt. — *Most már értelek — válaszolta a főpolgármester.*“



Bialik

Baloldal: Jemenita

Ben-Ami

Mirjam Berlin (Tel-Aviv) szobrai

V I L Á G S Z E M L E

A *Jewish Agency* éleshangú felhívást intézett a Palesztina-kormányhoz, követelve a zavargások energikus likvidálását, az adminisztráció gyökeres megváltoztatását és a zsidó lakosság felfegyverzését önvédelem céljából.

A *Keren Kajemet* új ötéves tervet dolgozott ki az északpalesztinai telepek védelmi helyzetének megszilárdítására, a hulei szomszéd területek megszerzése által.

Mussolini Tripolisban meglátogatta a zsidó negyedét és a libiai zsidók küldöttségének elismerését fejezte ki a zsidók hazafias magatartása fölött.

Az *amerikai németek* megoszlának haladó és nemzeti szocialista pártra, előbbieket a Kulturverbandba egyesültek (110.000), utóbbiak a Volksbundban (200.000). A két párt igen élesen harcol egymás ellen.

Lengyelország és Palesztina között transzfer-megállapodást hozott létre Jicchak Grünbaum. Ez lehetővé fogja tenni a lengyel zsidó kivándorlók vagyonának kivitelét. A lengyel zsidóság emellett energikusan küzd lengyel állampolgári jogainak védelméért.

Max Nordau méltó síremléket kap Telavivban.

A *párisi Joint-konferencián* megtárgyalták a zsidó menekültek védelmének ügyét. 2000 német menekültnek igazolványt adott a francia kormány, csak öt százalékot utasítottak el különböző okokból. Az igazolvány teljesen helyettesíti az útlevelet a genfi megegyezés értelmében. 800-an munkaengedélyt is kaptak Franciaországban. Hollandiában 700 németországi menekült kapott igazolványt és részesül támogatásban. A konferencia akciót indít a különböző országokban a menekültek elhelyezkedése érdekében.

Tel-Aviv új modern vasutállomást kap.

Haifában „Hillél” nevű gyógyszertár kezdte meg működését. 25 féle gyógyszert állít elő kitűnő eredménnyel.

A *Holt-tenger kémiai anyagának* kiaknázása az elmúlt évben 70 százalékkal emelkedett az előző évvel szemben. A brómsó termelés emelkedése 87 százalék.

Jabotinsky Délafrikába utazott, egy külön misszió ügyében.

Tel-Aviv költségvetési előirányzata 1937. évre kereken egy és félmillió font bevétel és kiadás keretében mozog.

A „*Selbstwehr*” prágai zsidó hetilap most ünnepelte 30 éves jubileumát.

Az *amerikai kormánytiltakozás* az „Angriff” hangja ellen csodálkozásának adott kifejezést, hogy így is lehet „uj-ságot írni” civilizált országban. A német zsidók már rég nem csodálkoznak.

Női szakosztályok. A zsidó világkongresszus női szakosztályokat is alapít mindenütt Európában és Amerikában. A zsidó nők genfi ligája memorandumot nyújtott át az angol követnek, követelve Nagybritanniától a mandátumban vállalt kötelezettség feltétlen teljesítését.

A *newyorki anti-Hitler mozgalom* demonstrációja alkalmából, amelyet az amerikai zsidó kongresszus rendezett, üdvözlő sürgönyöket küldtek Európa különböző államfőiről, tudósai, művészei. Heinrich Mann írja: „Aki a zsidót gyűlöli, az embert gyűlöli. Mert a zsidóságnak köszönheti az emberiség a legnagyobb jótéteményt, a morált, a Biblia morálját, ezért gyűlöli az ellenség a zsidókat.”

A *nemzetközi Chopin-pályázaton* Varsóban az első díjat a 23 éves Jakov Zak zongoraművész nyerte el, a második díjat a 16 éves Rosa Tamarkin. A 105 pályázó közül 24 országból heten nyertek díjat, közülük négyen zsidók.

Salzburgban is, az osztrák idegenforgalom centrumában erős náci-propaganda folyik. A salzburgi tanítóegyesület röpiratsorozatot adott ki a „zsidó árulások”-ról.

Romain Rolland is nagy elismeréssel nyilatkozott a cionizmus aktuális szükségszerűségéről, habár neki személyesen „erre szüksége nincsen”.

Leon Blum miniszterelnök volt sokáig elnöke az ORT szervezetnek, mely a zsidók átrétegzését, földművelésre és iparra való terelését tűzte ki célul. Most új elnöke, Leon Bramson meglátogatta a lengyel zsidóságot, hogy helyzetüket tanulmányozza. Jelentést tett a francia gyarmatügyi miniszternek is, aki segítséget ígért.

Lengyelországból 400.000 zsidó vándorolt ki a háború utáni esztendőkből, de ennek többszöröse készül még elhagyni az országot.

Londonban col. Wedgwood képviselő kérdést intézett a kormányhoz Palesztina helyzetére vonatkozólag. Ormsby-Gore miniszter válaszában kijelentette, hogy a kormány a helyzet ura és semmiféle meglepetésektől tartani nem kell. Ha itt-ott előfordul valami, az nem politikai motívumokból történik, hanem egyéni bosszúból.

TOLLHEGYRŐL

DR. BIEDL SAMU SZÓZATA

Nem annyira Szegednek szólt, mint az egész magyar zsidóságnak. És dr. Biedl ezúttal is minden kertelés nélkül, férfias nyíltsággal nyult a problémához. Ő volt az első hitk. elnök Magyarországon, aki nyíltan mert a cionizmus mellett állást foglalni. 1920-ban saját személyében elvállalta a felelősséget a cionisták államhűségéért és megbízhatóságáért. Hét évvel később ugyancsak mint hitk. elnöknek tudtára adták, hogy a magyar külügyminiszter kíváncsnak tartja a cionista mozgalom támogatását, mivel ez magyar államérdek. Komoly időket élünk és komoly emberekhez méltón számolnunk kell a realitásokkal. Ezt Budapesten is be kell látni, mert máskülönben a tömegek cserben fogják hagyni vezéreiket és az idők rohanó kereke el fog haladni fejeik fölött. Támogatni kell a cionistákat és a Palesztina-mozgalmat és nem szabad abból kimaradnunk!

Nem lehet és nem szabad a magyar zsidóságot kasztokra bontani és felállítani egy külön lovagrendet a hazafias zsidóság lovagjai számára. A Palesztina-munkát nem lehet „ajrech-kérdés“-ként kezelni! Mi nem koldusokat akarunk Palesztinába küldeni s őket ott könyöradományokkal támogatni. Mi Palesztinában zsidó nemzeti otthont kívánunk létesíteni együttműködve a Jewish Agencyvel. A Palesztina-munka ezen egységes központi vezetésnek a magyar zsidóságnak is alá kell magát rendelnie, máskülönben munkája eredményre nem vezethet!

SZEBB-E A DÉNES, MINT A DÁVID?

Egy pesti orthodox zsidó, aki a háború alatt tábori rabbi volt, éppen Pészach előtt megváltoztatta belügyminiszteri engedéllyel a „keresztnevét“, illetve zsidó nevét Dávidról — Dénesre, illetve Dyonisra. Éppen Pészach előtt, amikor az orthodox tábor rabbijai arról prédikálnak a zsinagógákban, hogy Izráel hajdani megváltásának egyik főelőmozdítója az az érdem volt, hogy nem változtatták meg zsidó neveiket. Különös jelenség, ha ortodox zsidó, sőt „rabbi“ sem várja már Izráel megváltását, hanem inkább megváltja a jogot, hogy Izráel zsoltáros királyának nevét felcserélhesse egy szebbnek vélt pogány bálvány-névvel. A II. Józseftől és más földi hatalmaktól feloktrojált családi neveket régóta csereberélik mindenütt. De az ősi bibliai tulajdonneveket, miket keresztények, mint David Lloyd George, vagy Franklin David Roosevel, vagy szűkebb hazánkban Kurucz Feja Dávid, Baróti Szabó Dávid jó egészségben viseltek, viselnek, a zsidók csakis súlyos betegség esetén szokták megváltoztatni. Ügylátszik, a magyarországi orthodoxia egy rétegét is kikezdte valami súlyos betegség (morbus assimilanticus), hogy olyan „sinuj sém“ vált szükségessé, amit még a neológiában is kerültek. Stern Samu, Glücksthal Samu, Biedl Samu a régi, jó békeidőben sem folyamodtak a belügyminiszterhez, hogy Sámuelből — Sándorrá, Samuból — Sanyivá vedlődhessenek. Ma pedig, 1937 szomorú tavaszán, valósággal antiszemizmuscsinálás, ha valaki azt a látszatot kelti a nyilvánosság előtt, hogy a zsidóknak ezekben a kataklizmás időkben nincsenek más egyéb gondjaik, minthogy az ország belügyminiszterét ilyen „belügyekkel“ zaklassák. Mint hogyha a nyilaskeresztesek nyilainak is nem volna mindegy a keresztnév, akár Dávid, akár Dénes-Dyonis. Ha orthodox zsidó gaudiumot, mulatságot és viccelődési témát akar ajándékozni az idei keserűfüves Pészach ünnepre, ez határozott jótett is lehet. De ha alkalmat adunk a nemzsidóknak, hogy mulassanak, vagy bosszankodjanak rajtunk, az már nem „sinuj sém“, hanem „chillul hasém“...

LEWY ADOLF ESETE

Németországban járja a következő aktuális adoma: Egy zsidó jelentkezik a hivatalban, hogy szeretné megváltoztatni a nevét. „Hát hogy hívják?“ — kérdi a hivatalnok. — „Adolf Lewy“ — feleli a zsidó. Mire a hivatalnok szól: „Hiszen Lewy régi bibliai név, miért akarja megváltoztatni?“ Mire a zsidó kérdéssel felel: „Ki akarja megváltoztatni a Lewy nevet? Az Adolf-ot szeretném megváltoztatni!“

ÚJ KÖNYVEK

SHLOMO SHUNAMI: MAFTEACH HAMAFTTECHOT. (A zsidó bibliográfiák bibliográfiája; a Jeruzsálemi Héber Egyetem könyvkiadó társaságának kiadása, 1936.) A zsidó bibliográfiák, vagyis azok a könyvek, melyek a zsidó tudományos és egyéb művek jegyzékét tartalmazzák, maguk is hatalmas könyvtárt kitevő gyűjteményt alkotnak. Régóta érezhető a hiánya egy olyan jegyzéknek, mely a zsidó bibliográfiáknak ebben a labirintusában útmutatóul szolgálna. Ezt a hiányt tölti be Shunaminak, a Héber Egyetemi Könyvtár magyar származású könyvtárosának nagy műve, mely közel négyszáz oldalon a zsidó bibliográfiák rendszeres jegyzékét tartalmazza. Shunami műve alapvető jelentőséggel bír a zsidó tudományok bármely szakával foglalkozók számára és ezenfelül összefoglaló, hiánytalan és impozáns képét nyújtja a zsidó irodalom gazdagságának és sokoldalúságának.

DR. PERLS ÁRMIN: Beszédek (1889—1910). A legnagyobb magyar zsidó hitszónokok egyikének tartották dr. Perls Ármin pécsi főrabbit életében és ezt a véleményt igazolja klasszikus beszédeinek újabb gyűjteménye is. Minden beszéd valóságos monumentum, amelynek minden mondata szorosan hozzátartozik az építményhez. Semmi fölösleges ékítés, semmi pathetikus fellegetőzés. Nyugodt méltósággal emelkedik a beszéd íve fölfelé és magával ragad benső igazságával, meggyőző hevével, mélyből fakadó átlelkedéssel. És ami e beszédek tartalmát kiemeli, az a prófétai hevületű feddés, amely reámutat a társadalom hibáira, félszégeire, romlottságára, hogy a szónoklat ne legyen csupán csak művészi alkotás, hanem magasabb etikai célt szolgáljon. Perls Ármin beszédeit tanulmányozniok kell a papoknak, de lelki felemelkedést meríthet belőle a laikus olvasó is. A kötet megrendelhető Weisz Gábor, a pécsi hitközség főtitkára útján.

KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT. Az Erdélyi Zsidó Diákszegélyző központi vezetősége igen szép feladatot vállalt, amikor elhatározta, hogy felkarolja a fiatal tehetségeket és azoknak útját nobilis propagandával egyengeti. Az első ilyen lépés a „Kelet és Nyugat között“ c. antológia megjelentetése. A kötet magában foglalja a transylvániai fiatal gárda legkiválóbb tagjainak műveit írásban, képen, szoborban. Adler Hubert versei, Barzilay István szociográfiai riportja, Boskovics Sándor zenei tanulmánya, Braszai Viktor versei, Csehi Gyula szociográfiai tanulmánya, Danzig Hilel történeti visszapillantása, Gréde József versei és műfordításai, Eisikovits Miksa chászid tánca, Landó Jenő célkitűzése, dr. Márton Lajos zsidó nemzetközi jogi tanulmánya, Pollák Ernő az ifjúság és a béke programjáról szóló cikke, Salamon Ernő versei, Weimann Jenő szociográfiai felvételei, Wald Herman eredeti szimbolikus szobrai, Lázár Éva, Leon Alex, Kazár László és Keleti László kitűnő rajzai adják a könyv tartalmát és egyben művészi díszét. Az „Új Kelet“-ben dr. Marton Ernő főszerkesztő vezércikkben méltatta a transylvániai fiatalok összefogásának jelentőségét és megállapítja, hogy van utópótlása az erdélyi zsidó kultúr munkának. Dr. Hamburg József értékes előszót írt a könyvhöz. Kiemeli a könyvön végigvonuló egységes ritmust,

ZSIDÓ HUMOR

JÁKÓB ÉS JÓZSEF TESTAMENTUMA



Akiba Glasner főrabbi

R. Akiba Glasner, kolozsvári főrabbi magyarázta a bibliai verset: A haldokló Jákób meghajolt az ágya fejénél álló József felé. „Most látta, hogy az ivadéka méltó hozzá”, — fűzi ehhez a midras. — Miért csak most, mikor 17 évig volt alkalma, hogy József méltó viselkedését megfigyelje? — De a felelet ez: Jákób közölte Józseffel a végrendeletét, hogy vigye

fel holttestét a Szentföldre és temesse el ősei mellé. És gondolta, József talán az egyiptomiak előtt restelni fogja, hogy apját nem Egyiptom földjében temeti el. Magas pozíciójában, mint alkirály, talán félni fog a hazafiatlanság vádjától. Ezért meg is eskette, hogy végső akarátát teljesíteni fogja és nem hagyja magát ebben megtántorítani. Ámde József tovább ment és nemcsak hogy feltétlen engedelmességet ígért apjának, hanem hozzá tette azt is, hogy „szavaidat én követni fogom”, vagyis, hogy ő is hasonló végrendeletet fog hátra hagyni (amit meg is tett), hogy vigyék majd holttestét a Szentföldre eltemetni, dacára annak, hogy Egyiptom trónján ül... Ekkor hajolt meg a haldokló Jákób az ágya fejénél álló József előtt... Most látta, hogy méltó hozzá és őseihez...

TI NEVELTÉTEK ŐKET...

Az orosz forradalom idejében történt, hogy elfogtak egy éjjel negyven zsidó ifjút Vlnában. Másnap a kerületi kormányzó magához hívatta a hitközség vezetőit, reájuk förmedt:

— Annyi jó tulajdonságtok van, hogy most már csak az hiányzott nektek, hogy nihilisták legyetek?

Mire a rabbi megszólalt:

— Hát mi nihilisták vagyunk?

— Ha ti nem is — felelt a kormányzó —, de a fiaitok, a csemeték, miket neveltetek!

— Kormányzó úr — felelte a rabbi — ezeket a csemetéket nem *mi* neveltük, hanem *önök* nevelték. Amíg *mi* neveltük gyermekeinket a chéderekben és jesivákban bibliára és talmudra, nem volt közöttük nihilista. Amióta *önök* kezdték nevelni a mi gyermekeinket az önök iskoláiban, azóta rossz utakra térnek, eretnkséget tanulnak és forradalmakba keverednek...

A JOGTALAN JOGÁSZ.

Ugyancsak Ginzburg báró beszélt egyszer Plehwe miniszterelnökkel az orosz zsidók elnyomatásáról. Plehwe ingerülten szakította félbe:

— Tartsák vissza a zsidók a gyermekeiket a korraány ellen való agitációtól és akkor minden rendben lesz.

— Ez nagyon nehéz feladat — felelte Ginzburg. — Hogyan magyarázhatom meg egy egyetemi hallgatónak, aki „jogász-jelölt”, hogy nincs semmi joga Oroszországban?

CSAK LÁTTAM

R. Jisrael Szalanttól megkérdezték: mit tanult meg mesterétől, R. Zudel Szalanttól?

— Én, felelte R. Jisrael, nem *tanultam* mesteremtől, csak *néztem* őt.

HOZOMÁNYPÖR A SZASZOVI CADIKNÁL

A szaszovi cadikhoz jött egy chászidja panasszal fia menyasszonyának apja ellen. Történt ugyanis, hogy két gazdag chászid eljegyezte egymással gyermekét a szaszovi cadik előtt, ahogy ez akkor szokásban volt. Megállapodtak a hozományban, ez ad fiának, amaz leányának ezer-ezer rubelt és három év múlva lesz az esküvő. Közben a leány atyja tönkrement. A fiú apja felkereste nászát és kijelentette, hogy lemond a hozományról. Ha nincs neki, mit tehet? A fia részére ígért pénzt ő adni fogja. „Ez nem elegendő — felelt a leány apja. — Nem adhatom férjhez a leányomat hozomány nélkül.” „Tehát?” — csodálkozott a fiú apja. „Tehát neked meg kell adnod az általam ígért hozományt a leányom részére is! Nincs jogunk a fiatalokat megrövidíteni.” A fiú apja felháborodva felelt: „Elmegyek a szaszovi cadikhoz és előadom neki a pört.” — „Én nem megyek, míg le nem teszed a hozományt — makacskodott a leány apja —, ha én vétkeztem és elvesztettem vagyonomat, miért bűnhődjön ezért ártatlan leányom?” Mikor a vőlegény apját megpillantotta a szaszovi cadik, így szólt hozzá: „Boldog lehetsz, hogy te jöttél...” A chászid nem értette a szavakat és egész szombatot át nyugtalankodott emiatt. A cadik nem engedte többé maga elé csak hétfőn, mikor már búcsúzni jött. Amikor pedig elő akarta adni panaszát a menyasszony apja ellen, a szaszovi félbeszakította és szelíden szólt: „Mondottam, boldog lehetsz, hogy *te* jöttél... Mert hiszen megtörténhetett volna fordítva is, hogy *te* mégyszakra és ő jött volna panaszra ellened... Menj békében haza és adj hozományt a vőlegénynek, aki a fiad, és a menyasszonynak, aki a leányod lesz; ez a chászid szokás. A chászid ne a jogot keresse, hanem a jóságot...”

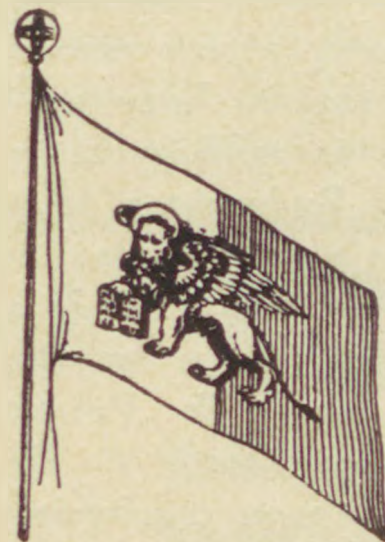
A GÖG NETOVÁBBJA.

David Frischmann mondotta:

— A gög netovábbja, ha valaki hátára fekszik a tengeren és cigarettát van a szájában és úgy tesz, mintha gőzhajó volna...

Adriatica Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai



Triesztből és Genovából
**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok
**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

AZ ORTHODOX ZSIDÓSÁG ORSZÁGOS NAGY-GYÜLÉSE. Március 8-án és 9-én újíttotta meg a hazai orthodox zsidóság országos képviselőinek hatéves mandátumát. *Kahan-Frankl* Samu, az orthodox központi iroda elnöke nyitotta meg az impozáns nagygyűlést, amelyen kétszáznál több delegátus jelent meg, közöttük száznál több főrabbi. Megnyitó beszédében megindító szavakkal emlékezett meg elődéről és apósáról, a nemrég elhunyt nagynevű Frankl Adolf központi irodai elnökről, a magyar orthodox zsidóság felsőházi képviselőjéről. A delegátusok mélyen megilletődve hallgatták az elnök kegyeletes megemlékezését. Megnyitó beszéde további során ecsetelte a világ zsidóságának súlyos szenvedéseit. A hazai zsidóság rendkívül szomorú gazdasági helyzetével foglalkozott ezután és kiemelte, hogy azt a szélsőséges izgatások még csak súlyosbítják. Ezután dr. *Reiner* Imre jogtanácsos beszámolt az elmúlt ciklus kiemelkedőbb felekezeti eseményeiről és a Központi Iroda működéséről. Rámutatott arra, hogy *Frankl Adolf* az orthodox zsidóság felsőházi képviselője már négy évvel ezelőtt felhívta a bolsevizmus elleni állásfoglalásra felekezeti különbség nélkül az összes egyházak vezetőit és a pozitív hitet valló tudósok és politikusok táborát. A jelentéshez *Bernfeld* Sámuel szólott hozzá. Meleg, elismerő szavakban emelte ki a Központi Iroda működését. Dr. *Fisch* Dezső delegátus felszólalása után rátértek a választási aktusra. Majd az új országos képviselőség megtárgyalta az elintézésre váró ügyeket.

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG SZEGEDI HELYICSOPORTJA március 22-én a szegedi hitközség dísztermében dr. *Kahan* Nison budapesti központi kiküldött részvételével nagyszabású előadást rendezett, amelyen dr. *Biedl* Samu, a szegedi községkerület és hitközség elnöke a cionizmus célkitűzéseivel kapcsolatban az egész magyar zsidóság számára fontos beszédet tartott. Beszédében sikraszállt a cionizmus és a Palesztina-mozgalom mellett s kijelentette, hogy nem szabad abból kimaradnunk, mint ahogy nem szabad a nagy zsidó közösségből sem kiszakadnunk. A magyar zsidóságnak ki kell lépni eddigi izoláltságából és támogatni kell a *Jewish Agency* országépítő munkáját. Dr. *Biedl* elnök felhívta a hitközség tagjait, hogy ne féljenek a „cionizmus” szótól. Biztosította az egybegyűlteket, hogy minden törekvése azon lesz, hogy Budapesten is megszűnjék a zsidó társadalomnak félelme a cionizmussal szemben. Igyekezni fog, hogy a Palesztina-munka terén is a helyes útra terelje azokat, akik most Budapesten megalapították „cionistamentesen” a „Magyar Izraeliták Palesztina és Egyéb Telepítéseket Támogató Egyesülete”-t. Dr. *Biedl* elnök nagyhatású beszédének végén azon reményének adott kifejezést, hogy sikerülni fog az illetékes zsidó köröket további belátásra bírni és megteremteni a magyar zsidóságon belül a békés és harmónikus együttműködést cionisták és nemcionisták között, mint ahogy ez az egész világon sikerült.

BLAU LAJOS EMLÉKÜNNEPÉLY. Az IMIT legutóbbi ülését dr. *Blau* Lajos emlékének szentelte. Az ünnepi szónok dr. *Hevesi* Simon vezető főrabbi volt, aki méltatta dr. *Blau* tudományos és pedagógiai érdemeit. Barát *Endre* ódát olvasott fel „Rektor úr” címen.

DR. ENDREI HENRIK GYÁSZÁ. Súlyos csapás érte dr. *Endrei* Henrik igazgatót, a pesti Szentegylet közbecsülésben álló vezető tényezőjét és családját. Feleségének édesanyja, özv. *Steiner* Ignácné 84 éves korában elhunyt. Az évszázados Flekelesz zsidó család sarja, unokahuga volt Flekelesz Eleázárnak, a nagynevű rabbinak, kinek mélységes zsidó tradícióit egész életén át hűségesen őrizte.

KECSKEMÉTI VILMOS. A magyar zsidó publicisztikának nagy veszteségéről érkezett megdöbbenő hír lapzártá után. Kecskeméti Vilmos, a „Zsidó Élet” főszerkesztője hirtelen elhunyt. Méltatására visszatérünk.

POPPER SIMONT, a lugoji hitközség gazdasági és jótekonysági előljáróját magas kitüntetés érte. A király abból az alkalomból, hogy üzletét 25 évvel ezelőtt alapította meg, a „Meritul Comercial” érdemjelével tüntette ki. Ez egybeesett 25 éves házassági évfordulójával, amely alkalommal az egész hitközség ünnepelte a jubiláns házaspárt.

Elegáns leány és fiú

Tavaszi kabátok

16 éves korig dús választékban

Székely Jenő

Peiőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.



Mindent megtalál

nyolc házban levő raktárainkban
használt és új iroda-, lakás-, antik

BUTOR

vétel, eladás, csere, klöcsönzés

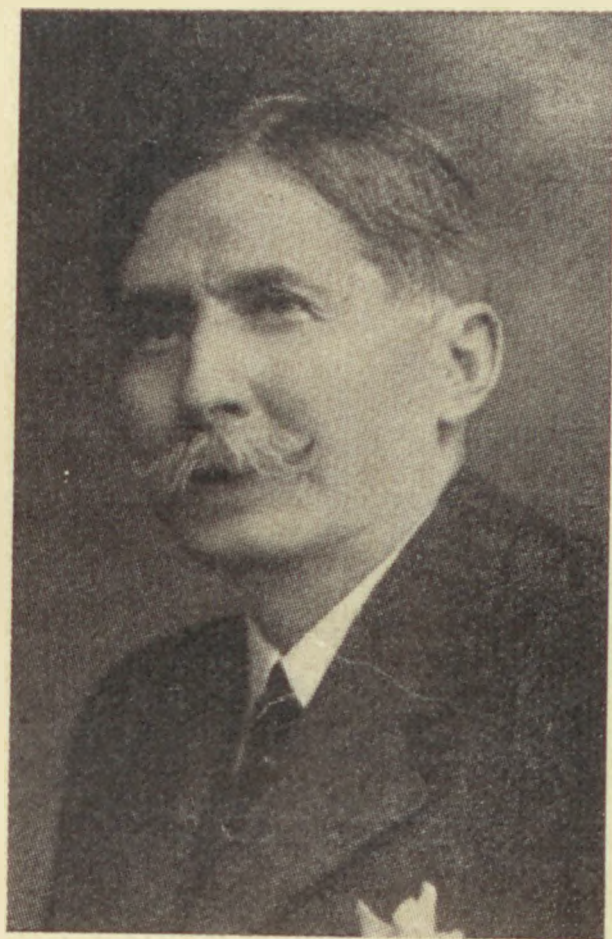
Áruház
rendszer

Csillárok, műtárgyak. Perzsa-torontáliszőnyegek. Kombinált szobakülönlegességek

Universal VII., Wesselényi-u. 8
Telefon: 1-378 42. 1-358-69

SZLOVENSZKÓI HIREK

A beregszászi Izr. Nőegylet közgyűlésén dr. Kertész Edének huszonötéves titkári működését ünnepelték. A megnyitó után özv. Weisz Ignácné, az Izr. Nőegylet elnöknője, egy ezüst plakettet nyújtott át az akaratán kívül ünneplésbe került dr. Kertész Edének.



Székely Béla főorvos a hitközség, Kovách Albertné a „Wizo“, Weisz Sámuel a szentegylet és dr. Fehér Lajos az egyesületi tagok nevében üdvözölte. A felszólalók mindegyike őszintén átértett szavakkal méltatta a jubiláns valóban igaz emberi érdemeit. Dr. Kertész Ede puritán, dolgos életében már a régi generációnak példát mutatott,

mint kell önzetlenül végezni és vezetni közérdekű feladatokat. Tiszta egyénisége követésreméltó mintakép.

Hodzsza miniszterelnök kihallgatáson fogadta a csehszlovákiai zsidók küldöttségét, amelyben Goldstein és Kugel zsidópárti képviselők is résztvettek. A miniszterelnök kijelentette, hogy megvalósítja a hébernyelvű iskolák államosítását. Ez a rendelkezés hét kárpátaljai héber iskolára fog vonatkozni. A vasárnapi munkaszünetről szóló törvénytervezetben a kormány tekintettel lesz az orthodox zsidóság vallási érzületére.

Goldglanz Lili (Beregszász) és Grosz Béla, a beregszászi Dunabank főtisztviselője házasságot kötöttek. Grosz Béla, mint a Hasomer Kadimah parancsnoka, ezidőszereint pedig mint a „Hanoáv Hacioni“ vezetője igen fontos munkásságot fejt ki az ifjúság nevelése terén. Esküvője alkalmából a cserkészek nagy ünnepségben részesítették. (F. F.)

SCHREIBER DÁVID. Az orthodox zsidóságnak egyik nagy tekintélye volt. Nem működött rabbipályán, de mint talmudistát és szónokot a legkiválóbbak közé sorozták. A jeruzsálemi kólel nászjaként kifejtett működését is általános elismerés kísérte. Sokszor fordult meg Budapesten, ahol kiterjedt rokonsága körében oly otthonosan érezte magát. Egyik nővére Óbudai Freudiger Ábrahám orth. hitk. elnök neje, fivére Schreiber Sámuel. Budapesten van eltemetve édesanyja is. Most idő előtt mellette pihen fia, akire oly büszke volt. Temetése óriási részvéttel ment végbe.



DR. PATAI RAFAEL A BIALIK-DÍJ NYERTESE. Tel-Avivból jelentik, hogy a város által tudományos művek jutalmazására alapított Bialik-díjat a városi tanács határozata szerint megosztották dr. Szegall, a jeruzsálemi egyetem tanára és dr. Patai Rafael, a jeruzsálemi egyetem ösztöndíjas kutató tagja között. Utóbbinak mult évben megjelent *A víz* című nagy művét tüntették ki díjjal.

AZ ÚJPESTI FŐRABBI JUBILEUMA. Március hó 6-án bensőséges ünnepség keretében üdvözölte az újpesti izraelita hitközség dr. Friedmann Dénes főrabbit tízesztendőszolgálat alkalmából. A délelőtti istentisztelet keretében Klein Éliás főkantor alkalmi imát recitált, majd a főrabbi tartotta meg szónoklatát. Istentisztelet után a paplakban tisztelgő küldöttségek nyújtották át üdvözlő beszédek kíséretében figyelmességük jeleit. Itt az újpesti izraelita hitközség és chevra kadischa nevében Arányi Adolf elnök, a hitoktatói testület nevében dr. Lichtmann Mór rabbi, a nőegylet nevében dr. Kálmán Ödönné, a Wizo nevében Futó Gyuláné, a Venetiáner Kör nevében Barta Dezső, a Venetiáner ifjak nevében dr. Benedek Jenő, a cserkészcsoport nevében Goldstein János, a Friedman-kör nevében Schégerin László, a volt tanítványok nevében dr. Wassermann Jenő beszéltek, majd a főrabbi válaszolt a beszédekre. Délután a főrabbi rendezte összejövetelen dr. Friedman Dénes, dr. Wassermann Jenő és Budai Dániel beszéltek. A jubileum alkalmából a főrabbi tiszteletére 1000 pengős alapítványt létesítettek és a kereskedő és iparos ifjak otthonát a nevről nevezték el.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivételben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: BOROS JÓZSEF

SIRKŐRAKTÁRA

átköltözött a Helvétia-üzletházba
Budapest, Károly király-út 17

Telefon 1-414-92

Fiókraktár Dob-utca 2. szám, Diana-házban

Művészi
kiviteli

siremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközllet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

A PRO PALESZTINA KULTURESTJE. Az Andrássy-úti Herzl-terem zsufolásig telt meg a Pro Palesztina legutóbbi estjére, mely „Erec Jisrael dalban és versben” címmel a mai Palesztina dal- és versköltészetét mutatta be. A bevezetést Patai József tartotta, a verseket Bartos Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja és Tordai Judith előadóművésznő interpretálták mély hatással, a dalokat Fatma Djemilé török operaénekesnő és Rózsa Vera dalénekesnő mutatták be nagy sikerrel.

HÁZASSÁG. Edelstein Lili, a néhai budai főrabbi leánya és Glaser Pál március hó 21-én tartották esküvőjüket a Zsigmond-utcai templomban.

Keszner Géza mérnök, a Keszner Izidor és Fia Sige, társtulajdonosa, házasságot kötött Reiter Piroskával, Reiter Mór bankigazgató leányával Satu-Mare.

Weisz Ilus, Weisz Vilmos textilkereskedő leánya (Ujpest) és Zinner Gyula (Szentendre-Ujpest) jegyesek.

Faragó Marcel bratislavai igazgató leányát, Marikát eljegyezte Kriser Hans, pezinoki (Bazin) gyáros.

HALÁLOZÁS. David Zwi Katzburg, a „Tel Talpijot” folyóirat alapítója és a váci hitk. rabbihelyettese elhunyt.

Súlyos csapás érte dr. Fuchs Jenő mátészalkai ügyvédet, a Mult és Jövő munkatársát. Egyetlen, nagy reményekre jogosító fia, dr. Fuchs Béla 26 éves korában elhunyt. A sujtott család iránt nagy részvét nyilatkozik meg.

Frank Albert, Frank Frigyes festőművész atyja, 78 éves korában elhunyt.

Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára Vida Sándort, a Hitelbank ny. igazgatóhelyettesét.

Zöldhelyi Sámuel nyug. uradalmi intéző 78 éves korában január 31-én elhunyt Sátorajújhelyen. Gyászolják: özvegye, Schächter Lajosné Uzhorod, dr. Braun Józsefné Nagyberesna, Adler Zsigmondné Varsó, Zöldhelyi János és Miklós Páris, Zöldhelyi Anna Budapest és a rokonság. F. F.

NINCS KIZÁRVA, SÖT IGEN NAGY A VALÓSZÍNŰSÉG, hogy a következő m. kir. osztálysorsjátékon épp azok fognak nyerni, akinek sorsjegyét legutóbb nem húzták ki. A statisztika és tapasztalat azt bizonyítja, hogy a szerencse változó, forgandó. Vannak sorsjegyszámok, melyeket többször nem húztak ki és később egymásután az ilyen számok nyerik a nagy nyereményeket. Tehát türelmet, kitartást ajánlunk t. olvasóinknak és tanácsos, hogy ragaszkodjék mindenki a volt számához. Köztudomású, hogy számos osztálysorsjegy családi tulajdont képez és apáról fiúra száll.

Bútort vegyünk Lászlónál Ó-utca 50

Legolcsóbb bevásárlási forrás

használt és új műbútor-hálók, ebédlők, kombinált szobákban, recamiék, kárpitozott árukban, modern konyhákban nagy választék. Félhálók, egyes bútordarabok hihetetlen olcsón



Ismét itt az alkalom

Ezer meg ezer ember nyert már a **m. kir. osztálysorsjátékon.**

Ma majdnem mindenki vesz osztálysorsjegyet, mert kis összeggel nagy vagyont nyerhet készpénzben.

Április 10-én kezdődik

az új sorsjáték, nagyon ajánlatos, hogy vegyen v. rendeljen egy sorsjegyet bármelyik főárú-sítónál, mert akkor **reménye** biztosan lesz. Legnagyobb nyeremény szerencsés esetben:

700.000

Jutalom és nyeremények készpénzben:

400 000	70.000	45.000
300.000	55.000	40.000
100.000	50.000	35.000

stb. stb. pengő, összesen több mint **9 1/2 millió pengő**, mely összeget azonnal kifizetik.

Az I. osztályú sorsjegyek hivatalos ára:

Egész	Fél	Negyed	Nyolcad
28 P	14 P	7 P	3 1/2 P

A sírok ápolása

úgy a régi Kerepesi-úti, mint az új központi izraelita temetőben **április hó közepén veszi kezdetét.** Befizetések a **Pesti Chevra Kadisa** székházában, VII., Erzsébet-körút 26. szám alatt **m á r m o s t** eszközölhetők, esetleg ugyanoda postán is beküldhetők.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesto-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és Ünnepnep zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

DR. PATAI JÓZSEF PALESZTINA-ELŐADÁSA A HITOKTATÓKNAK. Március 20-án dr. Patai József előadást tartott Palesztináról a pesti hitközség termében a hitoktatói testület számára. Dr. Braun Salamon tanfelügyelő vezette be és köszönte meg meleg szavakkal az instruktív előadást.

DR. GOITEN ZSOLT: AZ ÚJ MŰVÉSZI HATÁSRÓL. Értékes fejtegetések a művészet lényegéről és hatásáról az emberi lélekre. Problémák, amik régóta foglalkoztatják az esztétikusokat és máig sem lehetett döntően megoldani. Dr. Goiten Zsolt értékelése mindenestre gyarapítja a műveszi hatás elméleteit.

„PALESZTINA ÉS AZ ANGOL VIZSGÁLÓ BIZOTTSÁGOK” címen tartott érdekes előadást a M. C. Sz.-ben Bisseliches Mózes főmérnök, az elnöki tanács tagja. Érdekesen világította meg a régi vizsgálóbizottságok eredményeinek fényében a mai aktuális kérdéseket.

RABBIVÁLASZTÁS SIÓFOKON. A siófoki izr. hitközség egyhangú lelkesedéssel megválasztotta főrabbi-jává dr. Fábán Tibort, a Pesti Izr. Hitközség hittanárát és kórházai templomának rabbiját, aki előzőleg Jászberényben működött nagy eredménnyel.

A KEREN KAJEMETH BIZOTTSÁG ezévi alakuló ülésén elnökké Márer Arnoldot, alelnökké Katona Gyula főtanácsost és Székely Mórt választották meg. Főtítkár: Marton Ede, a Keren Kajemeth iroda vezetője. A Bizottság tagjai: Bisseliches Mózes, Braun Mihály, dr. Fried Frigyesné, dr. Izsák Ede, dr. Káhn Nison, Klein Ignác, dr. Liebermann Manó, dr. Lukács Leó, dr. Lantos Tivadar, Mayer Ignác, Márer Arnoldné, dr. Patai József, Prof. Pfeifer Ignác és Pollák Ernő.

FRIGYSZEKRÉNY-FÜGGÖNY AVATÁS. Folyó hó 6-án, szombaton a délelőtti istentisztelet keretében avatták fel az Országos Bikur Cholim Betegeket Gyámolító Egyesület VI., Dessewffy-u. 23. szám alatti templomában Mayer Miksa templomelnök és neje által adományozott, művészi kivitelű, frigyszekrény-függőnyt (Porajcheszt) nagyszámú előkelő közönség jelenlétében. Dr. Stern Salamon nagyhatalmú szónoklatában követendő példaként aposztrofálta a jólelkűségéről közismert templomelnököket, aki a templom fejlesztése körül sok érdemet szerzett.

CHALUCA-OTTHONT alapított a „Hechaluc Haklal Cioni” Palesztinába készülő leánytagjai számára. Az avatóbeszédet dr. Neumann József óbudai főrabbi tartotta, utána dr. Miklós Gyuláné és Lefkovics Ezra beszélt. Az otthon felállítása körül buzgólkodtak még Elek Gynláné és Stern Zsigmond mérnök. „És nem félték kimenni?” — kérdezte egy látogató egy chalucától. „És nem félték itt maradni?” — volt a felelet.

A GYÖNGYÖSI HITKÖZSÉG kultúrbizottságának meghívására dr. Löwinger Sámuel rabbiképző tanár előadást tartott „Zsidó sors és világtörténelem” címen. Az előadást dr. Jakab Jenő rabbi üdvözlő szavai vezette be és dr. Hajdu Béla a kultúrbizottság elnökének köszönő szavai zártak be.

A REMÉNY ZSIDÓ IFJÚSÁGI FOLYÓIRAT ünnepi száma, dr. Molnár Ernő szerkesztésében, gazdag tartalommal és szép képekkel jelent meg. XXIII. évfolyam. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, XIV., Ajtósi Dürer-sor 9. sz. Mutatványszám díjtalan.

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház. Folyó hideg- és melegviz. kilátás a tengerre. Pensió 25 lírától kezdve. Telefon 684. Kivánatra prospektus

A MAGYAR ZSIDÓ MŰZEUM számú. a értékes régi okmányokat küldött be szerkesztőségünkhöz Cserneyi Mór tanár Novisadból. A legérdekesebb kadosréti Ányos Ignác irata, aki nemesi kuriáján igazságot szolgáltat Prayer Mózsesnek. Az egyik 1791 április 15-én kelt okmány árendabeli specifikáció az Esterházy-grófok uradalmából. A „zsidóház” évi árendája 120 forint volt, valószínűleg itt volt a templom. A 4. számú okmány egy fegyvertartási engedély, amelyet öfelsége nevében állítottak ki Goldberger Jakab részére.

A MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE Keren Hajeszod Bizottsága március hó 18-án tartotta ezévi alakuló ülését dr. Patai József elnökletével. A Keren Hajeszod elnökévé Szegő Béla vezérigazgatót, ügyvezető elnökké dr. Izsák Ede főorvost, alelnökké Major Henrik igazgatót, pénztárosnak Stern Zsigmond mérnököt, ellenőrnek Gábor Pál igazgatót választották meg. Főtítkár: Fazekas L. Pál, a Keren Hajeszod magyarországi megbízottja. A Bizottság tagjai még Breuer Mihály, Dénes Vilmos, Fleischmann Henrik, dr. Fried Frigyes, báró Hatvany Bertalan, dr. Jakobovits Gyula, dr. Káhn Nison, Klein Herman, Prof. dr. Körösy Kornél, dr. Makai Ernő, dr. Miklósi Gyula, dr. Osztern Lipót, dr. Patai József, Prof. Pfeifer Ignác, dr. Rajka Ödön, Schächter Ferenc, Prof. dr. Török Lajos, dr. Weisz Nándor.

AZ IZRAELITA SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET megkezdte az idei nyaraltatás előmunkálatait. Az egyesületnél máris sok szülő jegyeztette elő gyermekét nyaraltatásra. Azért már most kéri az egyesület áldozatkész jóttevőit, hogy gondoljon az elsatnyult, vérszegény fővárosi gyermekekre és a nyomor enyhítésére szánt adományát juttassa el az egyesülethez (VII., Sip-u. 12, földszint).

Kendi Antal

Intézményvezető
1957
Kiemelkedő munka

Külön javító és bőrfestő műhely

MEGJELENT!

MÁSODIK KIADÁSBAN!

PATAI EDITH SZENT SZOMJÚSÁG

című nagy Palesztina-regénye

Az I. M. I. T. regénypályázatán egyedül kitüntetett és jutalmazott pályamű * Nagyszerű körkép az ujjászülető Szentföldről egy amerikai ifjú pár szerelmének romantikus útján keresztül

A regény bolti ára P 4.80, a Mult és Jövő előfizetőinek 3.— pengő, kötve 4.— pengő

Megrendelendő a kiadóhivatalban:
V., Vadász-utca 11. Telefon 1-199-55

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.



Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quars
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-út 32. I.

Cégom specialitászai: (hásikezelésre)

„Miracle“ szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle“ sző-
klőkenőce

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust) Tanítvány kiképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és léregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Leckélsmeretes munka * Prima referenciák

Antikart r.-t.

új helysége a Pilvax-közből van

(Városház-utca 14) * Telefon: 1-844-11

Veszünk és eladunk keleti és
magyar perzsa szőnyeget, antik
butorokat, csillárokat, vitrintárgyakat



Hangszerek, zongorák

rézletra is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58



A marcius hó 11-én befejezett 37. sorsjáték
V. osztályában

TÖRÖKNÉL nyerték

a nagy jutalmat

400.000 P

a 12318. sz. sorsjeggyel,

a legnagyobb főnyereményt

300.000 P

a 7616. sz. sorsjeggyel,

a 100.000 P

főnyereményt

a 38118. sz. 1/4 sorsjeggyel.

TÖRÖK A. és TSA

BANKHÁZ RT.

Budapest, IV., Szervita-tér 3. szám

P A R Ó K Á K

párisi modellek szerint

hajművészeti műtermében

új parókákat (vidékre is, mérték előzetes be-
küldése mellett), alakítást, javítást, hajhullámosítást
és mindennemű hajmunkát a legelőnyösebb feltételek
mellett vállalok.

Heiszné, Király-u. 53

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

Abbáziában

meleg tengeri gyógyfürdők a

„Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idő-
sebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegeknek, aszt-
másoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek
nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik
magaslalon. Óriási előnye, hogy az összes előírt
diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A
«Residenz»-ben minden kényelem és az összes mo-
dern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg
víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos
meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes
szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen
a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal
szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzió-
árak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől
este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5).
Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 1-316-19.